

РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ
МИНИСТЕРСТВО НА ОБРАЗОВАНИЕТО И НАУКАТА

УТВЪРЖДАВАМ:

**ДАНИЕЛ ВЪЛЧЕВ
МИНИСТЪР**

**УЧЕБНИ ПРОГРАМИ
ЗА ОБУЧЕНИЕ НА ВЪЗРАСТНИ
В КУРСОВЕТЕ ЗА ОГРАМОТЯВАНЕ**

2008 г.

СЪДЪРЖАНИЕ

Общи положения	стр. 3
Учебна програма по български език и литература	стр. 5
Учебна програма по математика	стр. 25
Учебна програма по човекът и природата	стр. 40
Учебна програма по човекът и обществото	стр. 50

ОБЩИ ПОЛОЖЕНИЯ

Учебните програми са предназначени за обучението на възрастни в курсове за ограмотяване, организирани в изпълнение на Закона за насърчаване на заетостта. Те включват начални знания, умения и отношения по български език и литература, по математика, по човекът и природата и по човекът и обществото, които са необходими на курсистите за преминаване в следващия модул за обучение на възрастни - обучение за придобиване на професионална квалификация.

По смисъла на Закона за насърчаване на заетостта (изм. ДВ, бр. 26 от 2008 г.) "ограмотяване" е процес на обучение за достигане на общообразователния минимум по учебните предмети "български език и литература", "математика", "човекът и обществото" и "човекът и природата", определен за начален етап на основно образование. В този смисъл постигането на очакваните резултати от обучението, определени в учебните програми, осигурява възможност за реализиране на държавните образователни изисквания за учебното съдържание по съответните учебни предмети за начален етап на основното образование.

Учебните програми за курсовете за ограмотяване отчитат следните фактори, които са значими за специфичния процес на обучение на възрастни и резултатите от него:

Държавните образователни изисквания за учебното съдържание на началния етап. Постигането на очакваните резултати, определени с ДОИ за учебното съдържание за начален етап, позволява на обучаемите да се явят на изпити за получаване на свидетелство за завършен начален етап. Така те могат да се включат в прогимназиалния етап на обучение или да получат професионална подготовка, която ще им позволи да се реализират на пазара на труда.

Спецификата на овладяване на учебното съдържание и обучението на лица във възраст над 16 години, извън системата на народната просвета. Тези лица имат значителен запас от стихийни и проверени в опита знания, които са предпоставка за обучение, насочено към тяхното обогатяване, научна аргументация, систематизиране и рефлексия. На тази основа е реално обучени в съкратени срокове с постижения, покриване на стандартите за резултати от процеса на обучение.

Законът за насърчаване на заетостта. Той дава възможност на безработни, които са мотивирани за обучение и подобряване на личния си капацитет, да

получат подготовка, която им позволява да преодолеят пропуски в образованието и да получат професионална квалификация.

✚ Програмите за обучение по учебните предмети български език и литература, математика, човекът и природата и човекът и обществото. В тях е структурирано учебното съдържание за началния етап, към успешното усвояване на което е насочено и обучението на целевата група възрастни. Освен това те са синхронизирани с учебните програми за задължителната подготовка в началния образователен етап и осигуряват приемственост с учебните програми в V клас.

✚ Характерните особености на овладяването на учебното съдържание по отделните учебни предмети и процеса на обучение по тези предмети. Отчетени са спецификата на съдържанието, логиката на структурирането му, вътрешнопредметните и междупредметните връзки, принципите, методите и средствата на обучение.

Обучението в курсовете за ограмотяване се извършва с учебни средства, съобразени с особеностите на целевата група или с адаптирани към потребностите на възрастните лица учебни материали за ученици.

Обучението може да се осъществява диференцирано, т.е. в зависимост от показаните умения при изпълнението на теста за входно равнище.

Обучението в курса за ограмотяване на възрастни е с продължителност до 5 месеца и е с общ хорариум 600 (шестстотин) учебни часа.

**УЧЕБНА ПРОГРАМА ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА
ЗА ОБУЧЕНИЕ НА ВЪЗРАСТНИ
В КУРСОВЕТЕ ЗА ОГРАМОТЯВАНЕ**

I. Общо представяне на учебната програма

Курсът за обучение на възрастни в модул „ограмотяване” включва 336 учебни часа за изучаване на учебния предмет *Български език и литература*.

Учебната програма по български език и литература за ограмотяване на възрастни представя учебното съдържание като съставна част на общообразователната подготовка в българското училище и е съобразена с:

- ДОИ за учебното съдържание по български език и литература за начален етап;
- учебните програми за задължителна подготовка по български език и литература (I-IV клас);
- особеностите на процеса на обучение на лица, навършили 16 години, извън системата на народната просвета;
- съкратения срок за обучение.

Обучението по български език и литература в модула „ограмотяване” има комплексен характер и се осъществява в следните направления и брой часове за тях:

Ограмотяване - 150 часа

Езикова компетентност - 90 часа

Литературна компетентност - 48 часа

Формиране на комуникативноречеви умения - 48 часа

В зависимост от диагностицираното входно равнище на обучаемите лица часовете за ограмотяване може да бъдат разпределени за езиково обучение, за литературно обучение или за формиране на комуникативноречеви умения.

Учебното съдържание е представено в табличен вид, който дава възможност за синхронизиране на очакваните резултати от обучението по всяко от направленията с изучавания проблем. Тематичното съдържание се конкретизира от учителя съобразно интересите и потребностите на курсистите.

II. Цел и задачи на обучението

Чрез обучението по български език и литература в курса за ограмотяване на възрастни се цели:

1. Да се овладее механизмът на четене като основна и необходима предпоставка за езиково и литературно обучение.
2. Да се формират умения за четливо и грамотно писане.
3. Да се овладеят основни правоговорни, правописни и пунктуационни норми.
4. Да се формират на емпирично равнище знания за строежа на българския език, за езиковите единици и функционирането им в потока на речта в зависимост от ситуацията на общуване.
5. Да се развие усет за закономерните промени на звуковете в потока на речта и разликата между изговор и правопис
6. Да се формират умения за употреба на диалогичната и монологичната форма на речта, за създаване на собствен текст в зависимост от целта на общуване или по определена опора.
7. Да се изградят начални умения за култура на общуването и речевия етикет.
8. Да се формират умения за работа с делови материали: формуляри, бланки, молби и пр.
9. Да се формират и усъвършенстват умения за четене и извличане на информация от прочетеното (разбиране смисъла на прочетеното).
10. Да се формират умения за възприемане, осмисляне и интерпретация на художествен текст.

Български език и литература

III. Очаквани резултати		IV. Учебно съдържание /теми, понятия, контекст и дейности, междупредметни връзки			
Ядро	Очаквани резултати на ниво учебна програма	Очаквани резултати по теми	Основни нови понятия /по теми/	Контекст и дейности за цялата програма	Възможности за междупредметни връзки
Социокултурни компетентности	<p>Стандарт: <i>Говорене</i> Разказване, описване, задаване на въпроси, даване на отговори при уместното използване на езикови средства, характерни за ситуацията на общуване, съобразно участниците в нея, темата, целта и условията.</p> <p><i>Очаквани резултати:</i> - участие в ситуации, провокирани от учителя; - създаване на диалогична и монологична форми на устната реч.</p>	<p>ПОДГОТВИТЕЛЕН ЕТАП НА ОГРАМОТЯВАНЕ</p> <p>Обучаемият може да:</p> <ul style="list-style-type: none"> - разказва последователно случка или събитие; - се ориентира в комуникативната ситуация; - коментира разказаната история; - предава и коментира чута история; - определя времето и мястото на събитието. 	<ul style="list-style-type: none"> • текст • изречение • дума • сричка • звук • устна реч 	<p>На обучаемите се дава възможност да:</p> <ul style="list-style-type: none"> - се изказват свободно по определена тема; - коментират изказването; - задават въпроси; - оценяват поведението на героите в определена ситуация; 	<p>Математика</p> <p>Човекът и природата</p> <p>Човекът и обществото</p>

	<p>Стандарт: Слушане Включване в диалогови ситуации.</p> <p><i>Очаквани резултати:</i> -изслушване на говорещия; -включване в диалога без прекъсване на останалите участници; -уместно използване средствата на речевия етикет.</p>	<p>Обучаемият може да:</p> <ul style="list-style-type: none"> - изслушва другите, да разбира замисъла (идеята) на изказването; - коментира изказването и се включва в диалог с говорещия; - коментира предложеното от говорещия становище по определен проблем; - си служи със средствата на речевия етикет. 	<ul style="list-style-type: none"> • съобщително изречение • въпросително изречение 	<ul style="list-style-type: none"> -изслушват изказването на събеседника; - разграничават основните речеви единици в създадения текст: изречение, дума, сричка, звук; - моделират изречение и дума; - разграничават предвидените в програмата видове изречения по цел на общуване; 	<p>Математика</p> <p>Човекът и природата</p> <p>Човекът и обществото</p>
	<p>Стандарт: Писане Активно участие при разпознаване и изписване на елементите на буквите, ориентиране в техническата страна на изписването на елементите.</p> <p><i>Очаквани резултати:</i> - разпознаване и правилно изписване елементите на буквите; - усвояване техниката на писане; -участие в тренировъчни упражнения за свързване на отделни елементи.</p>	<p>Обучаемият може да:</p> <ul style="list-style-type: none"> - разпознава елементите, от които са образувани буквите; - пише правилно елементите; - свързва отделни елементи; - усъвършенства уменията си за писане. 	<ul style="list-style-type: none"> • ръкописен шрифт • ръкописна буква • елемент • връзка между буквите • техника на писане • краснопис • писменост 	<ul style="list-style-type: none"> - пишат елементите, от които са съставени буквите; - свързват отделни елементи и коментират връзките; - овладяват техниката на писане 	

<p>Социокултурна и езикова компетентност: Устно общуване</p>	<p>Стандарт: Четене Правилно произнасяне на звуковете в корелация.</p> <p><i>Очаквани резултати:</i> - различаване понятията звук-буква; -запознаване със звуковата стойност на сонорните съгласни (р, л, м, н, й) и техните буквени означения; -запознаване със звуковата стойност на звучните и беззвучните съгласни в корелативни двойки: б-п, в-ф, з-с, д-т, г-к, ж-ш; -запознаване със звуковата стойност на буквите дж-ч, дз-ц, х, щ, ю, я, йо, ъо; -изговарят срички и думи с изучаваните букви; -откриват изучаваните букви в срички, думи и изречения; -определят мястото на звуковете в думата.</p>	<p>ОСНОВЕН ЕТАП НА ОГРАМОТЯВАНЕ</p> <p>Обучаемият може да:</p> <ul style="list-style-type: none"> - разграничава звук и буква; - определя звуковата стойност на гласните и съгласните звукове; - разграничава мястото и ролята на гласните звукове в думата; - чете срички, думи и изречения с изучените букви; - прави звуков анализ на думите като определя мястото на изучаваните звукове и букви; - откроява смислоразличителната роля на звуковете в думата; - осмисля употребата на звуковете в думата и в потока на речта. 	<ul style="list-style-type: none"> • гласен звук • съгласен звук • звучен съгласен • беззвучен съгласен • буква • буква за отбелязване на два звука • буква за отбелязване на един звук • буква без звукова стойност 	<ul style="list-style-type: none"> - разпознават изучените букви в група букви, срички или думи; - артикулират правилно звуковете и разпознават звуковата им стойност; -съставят думи, срички и изречения с изучените букви; - четат и разбират смисъла на прочетените думи и изречения - моделират звуковия състав на думата; 	<p>Математика: затвърдяване на уменията за броене; установяване поредността и мястото на звуковете в думата.</p>
---	--	--	--	---	--

<p>Социокултурна и езикова компетентност: Устно общуване</p>	<p>Стандарт: <i>Говорене</i> Преразказ на прочетен текст или разказ на случка от собствения живот при спазване установените книжовни норми.</p> <p><i>Очаквани резултати:</i> -отделяне на изречения и думи в текста, съдържащи изучаваните звукове; - интонационно оформяне на изречението в потока на речта; - определяне мястото на ударението в думата и правилното ѝ произнасяне.</p>	<p>Обучаемият може да:</p> <ul style="list-style-type: none"> - разказва последователно събитията в определен текст и изграждат собствен текст; - определя заглавието на текста; - разграничава думата от изречението; - разграничава съобщително от въпросително изречение; - поставя правилно ударението в думите. 	<ul style="list-style-type: none"> • интонация • заглавие на текста • ударение 	<ul style="list-style-type: none"> - разказват определена случка от живота си; - задават въпроси по преразказания или съставения текст; -съставят различни видове изречения, като ги оформят интонационно; - различават изучените видове изречения в конкретни текстове; - изказват своето разбиране за смисъла на прочетения текст; 	<p>Човекът и обществото</p> <p>Човекът и природата</p>
	<p>Стандарт: <i>Слушане</i> Пълноценно участие в процеса на общуване.</p> <p><i>Очаквани резултати:</i> -уместно включване в диалога, без да се прекъсват събеседниците; -описване на наблюдавана случка или събитие при спазване на логическата последователност на тяхното протичане.</p>	<p>Обучаемият може да:</p> <ul style="list-style-type: none"> - владее диалогичната форма на общуване; - проявява култура на речевото поведение; - ориентира се при провеждане на диалог в зависимост от ситуацията и целта на общуването; - спазва речевия етикет; - определя основните моменти от развитието на случката; - прави устен преразказ на прочетен текст; - формулира въпроси и отговаря на тях; - прави оценка на собственото си изказване и на изказването на другите. 	<ul style="list-style-type: none"> • устно общуване • диалог • монолог • култура на речево поведение • общуване • ситуация на общуването • речев етикет 	<ul style="list-style-type: none"> -съставят различни видове изречения за изразяване на мисълта си; -проявяват умения за практическо приложение на книжовната форма на българския език; -участват в различни комуникативноречеви ситуации: в магазина, в различни държавно-обществени организации, в диалог при работодателя; -изразяват свое мнение; -коментират изказване; 	<p>Човекът и обществото</p> <p>Човекът и природата</p>

<p>Социокултурна и езикова компетентност: Писмено общуване</p>	<p>Стандарт: Писане Овластяване писането на ръкописните букви от българската азбука.</p> <p><i>Очаквани резултати:</i> -запознаване с механизма на писане на букви с по-сложна графика; -разграничаване правописната употреба на звучните и беззвучните съгласни; -запознаване с правилата за писане на звучните съгласни; -запознаване с връзките за свързване на буквите и отделяне на думите в словосъчетание и изречение; -запознаване с разликата между печатен и ръкописен текст; -изпълнение на задачи, свързани с диктуване, препис или съставяне на текст по дадена опора; -трансформиране на печатен текст в ръкописен текст.</p>	<p>Обучаемият може да:</p> <ul style="list-style-type: none"> - усвои похвати за писане на буквите; - усвои начините за свързване на буквите в срички и сричките в думи; - изписва правилно буквите като разпознава елементите, от които са изградени; - овладее посоката и последователността на движението за изписване на буквата; - пише и разграничава букви, близки по графика; - усвои похвати за писане на срички, думи и изречения; - чете печатен и ръкописен текст; - трансформира думи и изречения от единия шрифт в другия; - пише срички, думи и изречения под диктовка; - пише самостоятелно текст. 	<ul style="list-style-type: none"> • диктовка • препис 	<ul style="list-style-type: none"> - разграничават малки и главни ръкописни букви; - свързват изучаваните букви в срички, думи и изречения -пишат срички, думи и изречения; - четат различен четивен материал; - четат ръкописно и печатно писмо; - правят кратък коментар на прочетеното; - пишат под диктовка срички, думи и изречения; - съчиняват текст по определена тема 	<p>Човекът и обществото</p> <p>Човекът и природата</p> <p>Математика</p>
<p>Социокултурна и езикова компетентност: Писмено общуване</p>	<p>Стандарт: Писмено общуване Създаване и разбиране на писмени текстове.</p> <p><i>Очаквани резултати:</i> -създаване на текст, в който подробно или сбито се предава съдържанието на чужд повествователен текст; -създаване на съчинение по преживяване, въображение, по серия от картини и т.н.</p>	<p>Обучаемият може да:</p> <ul style="list-style-type: none"> - прави писмен преразказ на прочетен текст; - създава собствен текст, като съблюдают книжовните норми на българския език; - прави оценка на написаното; - описва писмено наблюдавана случка или явление. 	<ul style="list-style-type: none"> • писмена реч • преразказ • съчинение • книжовен език • диалект • описание 	<ul style="list-style-type: none"> - преразказват; - описват наблюдавана случка, явление или предмет; - извършват наблюдение на текстове – свои и чужди – и правят оценка на речта 	<p>Човекът и обществото</p> <p>Човекът и природата</p>

<p>Социокултурни компетентности</p>	<p>Стандарт: Разказване, описване, задаване на въпроси, даване на отговори при уместното използване на езикови средства, характерни за ситуацията на общуване, съобразно участниците в нея, темата, целта и условията.</p>	<p>БЪЛГАРСКИ ЕЗИК</p> <p>Обучаемият може да:</p> <ul style="list-style-type: none"> - се ориентира в ситуацията на общуване; - определя целта, предмета и условията на общуване; - проявява адекватно речево поведение в официална и неофициална обстановка; - изслушва събеседниците си, разбира темата на изказването; - осмисля и съставят официално-делови текстове; 	<ul style="list-style-type: none"> • ситуация на общуването • официално и неофициално общуване 	<ul style="list-style-type: none"> - участват в различни ситуации на общуване; - развиват усета си за адекватно поведение в различни ситуации на общуване; - коментират различни интонационни модели с оглед ситуацията на общуване; - усъвършенстват уменията си за водене на диалог; 	
	<p><i>Очаквани резултати:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - владеене формулите за вежливост и учтивост; - използване на подходящи езикови средства в официална и неофициална среда 	<ul style="list-style-type: none"> - използва основните езикови единици в конкретна комуникативна ситуация в съответствие с комуникативната цел; - употребява речеви формули в официална и неофициална обстановка на общуване; - използва формулите на речевия етикет. 	<ul style="list-style-type: none"> • участници в общуването • цел, предмет и условия на общуването • тема на общуването 	<ul style="list-style-type: none"> - участват в различни ситуации на общуване със задача да проявят усет за речеви изказ и адекватно поведение; - убеждават, изразяват съмнение при диалогичното общуване в официална обстановка, като спазват формулите за речевия етикет; - подбират информация и разсъждават по различни видове документи, като обръщат внимание на стила на общуване. 	

<p>Езикова компетентност</p>	<p>Стандарт: Използване в речевата практика на определен обем от синтактични конструкции в българския език.</p> <p><i>Очаквани резултати:</i> - използване на различни по цел на изказване изречения; - използване на различни словоредни варианти.</p>	<p>Обучаемият може да:</p> <ul style="list-style-type: none"> - съставя и употребява различни видове изречения в зависимост от целта на изказването; - преобразува изреченията от един вид в друг вид; - съставя изречения от различните видове като използва различни словоредни варианти; - оформя правилно изреченията. 	<ul style="list-style-type: none"> • словоред • подбудително изречение • възклицателно изречение • точка • въпросителен знак • удивителен знак • главна буква 	<ul style="list-style-type: none"> - съставят различни по цел на изказване изречения по дадена опора; - самостоятелно съставят различни видове изречения в зависимост от целта на общуването; - сравняват различните видове изречения по цел на изказване и откриват разликите -правописни и интонационни; - коментират оформянето на различните по вид изречения правописно и интонационно; 	<p>Човекът и природата</p> <p>Човекът и обществото,</p> <p>Математика</p>
	<p>Стандарт: Употреба в речевата практика на различни по състав изречения.</p> <p><i>Очаквани резултати:</i> - конструиране на различни по състав изречения по дадена опора; - преобразуване на простите изречения в сложни и обратно; - пунктуационно и интонационно оформяне на различните видове изречения по състав;</p>	<p>Обучаемият може да:</p> <ul style="list-style-type: none"> - съставя и разграничава различни видове изречения по състав; - употребява в речта си различни видове изречения по състав в зависимост от комуникативната ситуация; - преобразува изреченията от един вид в друг, като използва различни словоредни варианти; - познава и прилага начините на свързване на простите изречения в състава на сложното изречение; 	<ul style="list-style-type: none"> • просто изречение • сложно изречение • пунктуация • препинателн и знаци: запетая, двоеточие, многоточие, скоби • редактиране 	<ul style="list-style-type: none"> - откриват и разграничават различни видове изречения по състав; - съставят, преобразуват и използват в речта си различни изречения по състав, като употребяват различни словоредни варианти; - редактират изречения и текст, като използват различните видове редактиране. 	<p>Човекът и природата</p> <p>Човекът и обществото</p>

	-откриване на главните части в състава на простото изречение;	- открива в практически план подлога и сказуемото в простото изречение; - съставя изречения и определя главните части; - определя с коя част на речта се изразяват подлога и сказуемото;	<ul style="list-style-type: none"> • подлог • сказуемо • части на изречението • главни части • части на речта 	-откриват главните части на изречението - коментират ролята и значението на главните части на изречението; - трансформират изречения с и без главни части за осмисляне на значението им; - съставят различни видове прости изречения, определят главните им части, откриват с кои части на речта са изразени.	Човекът и природата Човекът и обществото
	- усвояване многозначността на думата чрез употребата ѝ в различен контекст;	- се ориентира правилно при определяне смисловата страна на думата; - определя лексикалното значение на думите; - заменя една дума с друга и определя значението ѝ в състава на изречението; -разграничава основните части на речта;	<ul style="list-style-type: none"> • дума • лексикално значение • синоними • антоними • съществително име • прилагателно име • глагол • местоимение • наречие • числително име 	- определят лексикалното значение на думите; - разграничават думите със самостоятелно и несамостоятелно значение; - сравняват еднозначни и многозначни думи;	Човекът и природата Човекът и обществото

	<p>-разграничаване граматическото значение на думата, различаване формите на думата;</p>	<p>- пише правилно думи с различен морфемнен състав; - образува думи с помощта на представки и наставки, да разбира смисловото им значение, да коментира т правоговорните и правописните особености;</p>	<ul style="list-style-type: none"> • грешка: правописна, пунктуационна, лексикална 	<p>- работят по модели за анализ на морфемния състав на думата; - редактират правописни грешки в собствен и чужд текст; - самооценяват собствен и чужд текст</p>	<p>Човекът и природата Човекът и обществото</p>
	<p>-сравняване правоговорните и правописните правила.</p>	<p>- осмисля звуковите особености на думите в изречението; - изговаря и пише правилно думи със: а) звучни съгласни в средата и края на думата; б) струпани съгласни в началото и средата на думата; - пише правилно думи с <i>тт, нн</i>; - употребяват правилно глаголите в 1,2,3 л. ед. и мн.ч. в сегашно и минало време; - употребява учтивата форма на глагола; - употребява правилно членуваните съществителни и прилагателни имена - изговаря и пише правилно числителните имена;</p>	<ul style="list-style-type: none"> • пълен и кратък член • числително редно име • числително бройно име 	<p>- слушат и коментират звуковата страна на думите в зависимост от различни комуникативни ситуации (жаргон, диалект, книжовен език); - наблюдават правоговора и правописа на думи със звучен съгласен накрая; - наблюдават и пишат думи със струпани съгласни; - извеждат на практическа основа правописните правила; - коментират изговора и правописа на глаголите; - пишат текст (молба, покана), като употребяват учтивата форма на глагола;</p>	<p>Човекът и природата Човекът и обществото Математика</p>

<p>Социокултурна и езикова компетентност: Устно общуване</p>	<p>Стандарт: Изграждане на умение за логическа организация на собственото изказване.</p> <p><i>Очаквани резултати:</i> - определяне темата на текста; - овладяване структурата на текста.</p> <p>Стандарт: Изграждане на умение за свързано разказване на чута история и умение да бъде коментирана.</p> <p><i>Очаквани резултати:</i> - осмисляне на връзката между тема и съдържание на текста; - предаване съдържанието на художествен текст в необходимата последователност.</p> <p>Стандарт: Овладяване на основните норми на книжовния изговор.</p> <p><i>Очаквани резултати:</i> - правилно произнасяне на звуковете в българската реч; - разграничаване и правилен изговор на членуваните и нечленуваните форми на думите.</p>	<p>Обучаемият може да:</p> <p>- съставя текст по определена тема; - изговаря правилно думите и изреченията в текста като спазват правоговорните норми;</p> <p>Обучаемият може да:</p> <p>- разбира и предава чута или прочетена информация;</p> <p>Обучаемият може да:</p> <p>- разграничава в практически план корелативните двойки съгласни звукове и коментира изговора и правописа им; - изговаря правилно членуваните форми на съществителните и прилагателните имена; - изговаря правилно глаголите в 1 л. мн.ч., които в 1л. ед.ч.имат окончание -а-я или -м;</p>	<ul style="list-style-type: none"> • тема на изказването • структурни части на текста: начало, среда, край • говоря • слушам • чета • пиша 	<p>- коментират правоговорните и правописните особености на членуваните съществителни и прилагателни имена; - водят разговор на познати теми, съобразени с жизнения им опит; - използват универсални формули, характерни при общуването по телефон, на гости, в магазин, транспортно средство, при работодател, лекар; - слушат и предават информация по различни теми от различни източници - изговарят думи със звучни съгласни в края и средата на думата; - обясняват правилата за изговор и правопис на думите; - наблюдават изречение и текст; - определят членуваните съществителни и прилагателни имена като коментират правописа им; - откриват глаголи, сравняват изговора</p>	<p>Човекът и природата</p> <p>Човекът и обществото</p>
---	---	---	--	--	--

				им, определят и коментират правилото за изговор;	
	<p>Стандарт: Изграждане на умение за подходящо използване на невербалните средства за общуване.</p> <p><i>Очаквани резултати:</i> - участие в речеви ситуации, изискващи употребата на: жестове, мимика, поза, както и съответстваща на ситуацията интонация.</p>	<p>Обучаемият може да:</p> <ul style="list-style-type: none"> - участва в диалог като използва подходяща за изказването интонация; - употребява езикови средства, съобразени със ситуацията на общуване; - разказва случки, като спазват правоговорните правила, използва подходяща интонация, мимики, жестове, съобразно адресата на съобщението. 	<ul style="list-style-type: none"> • мимика • жест • поза • говорещ • слушащ • събеседник 	<ul style="list-style-type: none"> - водят диалог; - правят оценка на изразителността на речта; - коментират правоговорните и правописните правила - разсъждават и отговарят на въпрос, свързан с житейски проблеми; - предават информация, получена от различни източници; - информират слушателите за наблюдавано или преживяно събитие; - пишат думи с правописни особености на съставящите ги морфемии; 	<p>Човекът и природата</p> <p>Човекът и обществото</p>

<p>Социокултурна и езикова компетентност: Писмено общуване</p>	<p>Стандарт: Писане на думи с правописни особености, четливо писане.</p> <p><i>Очаквани резултати:</i> -овладени основни норми на графичната и писмената система на българското писмо; -овладяна основната употреба на пунктуационните знаци; -овладяно разделното писане на думите без собствено ударение.</p>	<p>Обучаемият може да:</p> <ul style="list-style-type: none"> - познава морфемния състав на думата и спазва правописните норми при писане; - пише вярно думите с правописни особености; - пише правилно и четливо; - отделя изреченията в текста; - отделя изреченията в текста, като правилно означава началото и края им; - употребява в речта си думи без самостоятелно значение като спазва правописните правила. 	<ul style="list-style-type: none"> • корен • представка • наставка • окончание 	<ul style="list-style-type: none"> - пишат думи като употребяват правилно членната форма; - пишат думи със струпани съгласни и звучни и беззвучни в края; - изменят формата на думите за проверка на звучните и беззвучните съгласни; - пишат изречения и текст по дадена опора; - разказват писмено преживяна случка. 	
<p>Социокултурни компетентности</p>	<p>Стандарт: Разбиране на основната етическа опозиция добро – зло и обяснението ѝ в конкретни сюжетни ситуации.</p> <p>Стандарт: Обяснение на етически отношения в семейството и малката общност според сюжетните ситуации на изучени литературни творби.</p> <p>Стандарт: Изказване на благопожелания по конкретен повод.</p> <p>Стандарт: Участие в групов дейност за създаване на игрови и сценични форми по литературни творби.</p>	<p>ЛИТЕРАТУРА</p> <p>Обучаемият може да:</p> <ul style="list-style-type: none"> - открива героите, носители на конкретно нравствено качество в дадения текст; - постига правилна ориентация в основни ценностни опозиции: добро-зло, свое-чуждо, работлив мързелив, умен-глупав и т.н. в конкретни повествователни текстове; - определя характера на предлаганата в текста ситуация: фантастична за приказките и реалистична за разказите; - открива връзката между предложените в ситуацията обстоятелства и нравствения облик на героя (героите) в разглеждания текст, разкриваща естетическата и 	<ul style="list-style-type: none"> • герои • авторска реч • диалог в художествен текст • монолог в художествен текст • четене по роли • словесно рисуване • драматизация 	<p>На обучаемите се дава възможност да:</p> <ul style="list-style-type: none"> - четат повествователни произведения. - четат научно-популярни текстове за празници и обичаи, характерни за общността и обществото. - избират роля и четат репликите на избрания за интерпретиране герой. - четат авторската реч. - подготвят и участват в сценично представяне на даден художествен текст. - изготвят 	<p>Човекът и природата</p> <p>Човекът и обществото</p>

<p>Литературни компетентности</p>	<p><i>Очаквани резултати:</i> - постигане на правилна ориентация в основни ценностни опозиции: свое-чуждо; добро-зло; умен-глупав и т.н.; - интерпретиране на художествен текст със средствата на театралното изкуство като важен индикатор за изява на собствено отношение към текста и героите в него.</p> <p>Стандарт: Разпознаване на художествен и нехудожествен текст; проза и стихове; повествование и описание; диалог и монолог.</p> <p><i>Очаквани резултати:</i> - различаване на художествен и нехудожествен текст; - различаване на проза и стихове - разграничаване на повествование и описание; - разпознаване на диалога и монолога в художествен текст.</p> <p>Стандарт: Разграничаване на основните моменти в развитието на действието.</p> <p><i>Очаквани резултати:</i> - откриване на епизоди в повествователен текст</p>	<p>нравствената ориентация на общността; - ориентира се в характерното за даден празник, представен в конкретното произведение; - откроява сходства и различия в многоцветието на социалните отношения в общността и обществото, представени в различни художествени текстове; - изказва благопожелания във връзка с лични, семейни и общи/общностни празници.</p> <p>Обучаемият може да:</p> <p>- открива характерното за художествената образност във фолклорни произведения, в авторски и авторизирани приказки и в подходящи за възрастта разкази, стихотворения и басни; - проследява логическата последователност в развитието на действието;</p>	<ul style="list-style-type: none"> • приказка • разказ • пословица и поговорка • гатанка • стихотворение • басня • народна песен 	<p>поздравителни картички във връзка с даден празник или обичай.</p> <p>- четат и разказват фолклорни произведения; - четат и разказват авторски и авторизирани приказки; - четат и разказват подходящи за възрастта разкази; - четат изразително подходящи за възрастта басни и стихотворения;</p>	
--	---	--	---	--	--

<p>Социокултурни и литературни компетентности. Общуване с художествената творба</p>	<p>Стандарт: Обясняване връзката между характера на героите и основния смисъл на творбата.</p> <p>Стандарт: Откриване на непознати думи в художествен текст и определяне на значенията им в контекста.</p> <p>Стандарт: Изявяване на емоционално-оценъчно отношение към герои и ситуации в литературната творба.</p> <p>Стандарт: Изявяване на предпочитания към определени герои, творби, жанрове.</p> <p><i>Очаквани резултати:</i> - разграничаване на практическа основа на: = художествен и нехудожествен текст; = прозаичен и лирически текст = повествователен и описателен текст; = диалог и монолог в повествователен текст; - усвояване на художествения текст като образец за съставяне на собствен текст.</p>	<p>Обучаемият може да:</p> <ul style="list-style-type: none"> - проследява действията и постъпките на героя; -обяснява взаимоотношенията му с другите герои в произведението; - откроява сходството между ситуации в ежедневието и в художествената творба; - оценява вярно житейски действия и постъпки на основата на художествения пример; - открива непознати думи и определят значението им в контекста; - изказва мнение с подкрепа на подходящи моменти от литературната творба, за да го обосновават; - съставя и задават въпроси върху съдържанието на произведението; - открива връзката между заглавие и съдържание на художествения текст; - изпълнява различни творчески задачи (подбор на подходящо заглавие, възстановяване на деформиран текст, съставяне на собствен художествен текст по дадена пословица или поговорка и т.н.) 	<ul style="list-style-type: none"> • епитет • сравнение • повторение • епизод • начало • среда • край • мотив • характеристик а(оценка) • отношение 	<ul style="list-style-type: none"> - четат изразително монолога и по роли диалога в художествен текст; -четат епизоди или цялото художествено произведение; - преразказват подборно или подробно повествователен текст; - четат подборно художествени текстове; - изразяват с думи или чрез четене/изиграване отношението си към даден литературен герой; - словесно рисуват образа на конкретен герой от художествена творба; - съставят устни текстове по дадено начало, среда или край. 	<p>Човекът и природата</p> <p>Човекът и обществото</p>
--	---	---	---	---	--

<p>Социокултурна и литературна компетентност. Създаване на изказвания и писмени текстове</p>	<p>Стандарт: Участие в беседа по съдържанието на литературна творба; отговор на въпроси; изказване на мнения, придружено с подходящи елементи от текста за необходимата обосновка; съставяне и задаване на въпроси.</p> <p>Стандарт: Съставяне на устен преразказ на отделен епизод или на кратък художествен текст.</p> <p>Стандарт: Създаване на устно изказване и/или писмен текст върху основата на словесна или визуална опора.</p> <p><i>Очаквани резултати:</i> - владеене средствата на речевия етикет; - предаване в логическа последователност съдържанието на чута или преживяна история; - планиране на собствен текст и редактирането му от гледна точка на съдържание, точност на израза и правопис; - писане на писмо, поздравителна картичка, автобиография, молба за работа и др.</p>	<p>ФОРМИРАНЕ НА КОМУНИКАТИВНО- РЕЧЕВИ УМЕНИЯ</p> <p><i>Обучаемият може да:</i> - предава съдържанието на чута или преживяна история в логическа последователност; - създава устен/писмен преразказ на отделен епизод или кратък художествен текст; - участва в диалог и определя своето място в него; - участва в диалог, като представя себе си и своето семейство; - създава писмен текст със словесна или визуална опора; - прави подходящ избор на средства на речевия етикет в зависимост от условията на конкретната комуникативна ситуация; - коментира точно и коректно мненията на другите участници в ситуацията; - създава съчинения по преживяване и въображение; - пише писмо, поздравителна картичка, автобиография, молба за работа; - планира собствен текст и го редактира от гледна точка на съдържание, точност и правопис; - прави проверка на правописа на думи в правописен речник; - ползва за допълнителна информация енциклопедии и др. речници на български език; - познава различните видове редактиране и го използва правилно.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • молба • писмо • автобиография • поздравителна картичка • съобщение • покана • преразказ • съчинение • редактиране 	<p>На обучаемите се дава възможност да:</p> <p>- участват в диалог, като използват средствата на невербалното общуване(поза, жест, Мимика) на логическата изразителност(пауза, ударение, темпоритъм); -коментират изказванията на другите участници в комуникативния акт, съобразявайки се с формите за учтивост и вежливост; - съставят различни писмени текстове: молба за работа, отпуск, отговор за допуснато нарушение, покана за празненство и др. подобни.</p>	<p>Човекът и природата</p> <p>Човекът и обществото</p>
--	---	--	---	--	--

V. Специфични методи и форми на оценяване постиженията

Учебното съдържание е представено в обобщена таблица по отделните дялове на учебния предмет *Български език и литература* в началната училищна възраст, но оценката на постиженията на обучаемите е комплексна. Тя включва показаните резултати от формираните умения на всеки обучаван да си служи с езиковите единици при писмена и устна форма на общуване. Най-общо оценяването може да се реализира на две равнища – оgramотвяване в съчетание с развитие на комуникативноречевите умения и езиково и литературно обучение в съчетание с развитие на комуникативноречевите умения.

В края на **оgramотвяването** оценката се формира въз основа на :

1. Показаните умения за четене на думи, изречения и кратки текстове при спазване на ударенията, паузите, интонационното оформяне на изречението и верен отговор на въпроси върху съдържанието на текста.

2. Познаване и пунктуационно оформяне на съобщително и въпросително изречение, подреждане на думите и съставяне на изучените видове изречения.

3. Графически правилно изписване на буквите и правилното им свързване в срички и думи. Тези умения се установяват чрез диктовка, препис, наблюдение работата на обучаваните, чрез задачи за съставяне на кратки текстове в писмен вид по дадени опорни думи или подреждане на думите и оформяне на различни видове изречения.

4. Гладко четене на кратки текстове от различни жанрове, умение за съставяне и задаване на въпроси по прочетения текст, съставяне на диалог по дадена тема.

Резултатите от **езиковото и литературното обучение** се отчитат въз основа на:

1. Наблюдение на цялостната работа на обучаваните по време на курса.

2. Изпълнението на езикови задачи в устна и писмена форма за образуване на думи с помощта на представки и наставки, за съставяне на различни по цел на изказване и вид изречения, за трансформиране (преобразуване) на съществителните имена от единствено в множествено число, за преобразуване на прилагателните имена по род и число, за членуване на съществителните и прилагателните имена с пълен и кратък член, за трансформиране на глаголи по време, лице и число.

3. Разграничаване на приказка, разказ, стихотворение, народна песен, пословица, поговорка.

4. Ориентиране в основни ценностни опозиции и откриване на присъствието им в семейството, общността, обществото.

Резултатите от обучението се оценяват с текущи оценки. С писмен тест учителят определя степента на подготовка на курсистите. Оценяването на резултатите трябва не само да отразява равнището на показаните знания, но и да провокира желание за обучение, да стимулира интерес към познанието. В края на обучението се оформя една обща оценка по български език и литература.

VI. Методически указания за прилагането на учебната програма

Учебно-възпитателният процес по български език и литература следва да бъде организиран така, че в максимално кратко време обучаваните да овладеят четенето и писането като основни речеви дейности. Имайки предвид факта, че се обучават възрастни, при които равнището на възприемане е значително по-високо в сравнение с малките ученици от I-IV клас, следва самостоятелната работа да намира по-голямо място в образователния процес.

Абстрактният характер на лингвистичната информация изисква изпълнение на задачи предимно с практико-приложен характер. С помощта на тестове учителят установява подготовката на обучаваните и организира обучението диференцирано. Така например в етапа на ограмотяването могат да се изучават (запознават, въвеждат) повече от една буква в зависимост от възможностите на обучаемите за възприемане (запомняне). Те могат да бъдат разделени на групи, съставът на които се определя от равнището на подготовка на участниците в тях и умението им да работят самостоятелно и по групи, като си оказват съдействие и взаимопомощ.

Важно място в процеса на обучението заема формирането на умения за речеви изказ в устна и писмена форма, като се спазват установените книжовни норми на българския език. Това предполага в процеса на обучението да се въвеждат речеви ситуации, които са близки до ежедневието или работното място (въображаемо или реално) на всеки участник, за което той се подготвя. Художествените текстове, които се изучават в часовете по литература, могат да бъдат особено ценен помощник в този смисъл, тъй като предоставят богати възможности за изграждането на нагледна и в същото време образна представа за различно поведение в една и съща конкретна ситуация. Полученият опит от контакта с героите на произведението обогатява и разширява личният опит на всеки, който има възможностите и желанието за подобна

среща. Ето защо е особено важно учителят да акцентира върху етичните опозиции в разглежданите художествени произведения, които да служат като образец, като нагледна опора за съответстващо поведение в живота.

Обучаваните са възрастни, притежаващи определени умения за речеви изказ както на български език, така и на езика на съответната общност, към която принадлежат. Това им дава възможност за сравнение, анализ и синтез – факт, който активизира процеса на овладяването и усъвършенстването на втория за тях език и позволява изпускането на някои традиционни етапи, характерни за обучението на децата в периода на ограмотяването. Необходимо е да се засили мотивацията за участие в ограмотителния процес и процеса на овладяване на книжовните норми на българския език с оглед пълноценната житейска реализация на обучаемите.

В домашни условия обучаемите общуват основно на своя майчин език, което създава сериозни затруднения на учителя. Ето защо той трябва да се запознае със спецификата на езиковата общност, интерференцията между отделните езици (майчин и книжовен), за да посочва пътя за съпоставка, сравнение и уместна, целесъобразна употреба на книжовния език.

За резултатното обучение по български език и литература за възрастни от особено голямо значение е начинът на подбор и структуриране на учебното съдържание. За целта е необходимо използваните в обучението учебници и учебни помагала да са съобразени със социалните, познавателните и лингвистичните особености на обучаемите.

**УЧЕБНА ПРОГРАМА ПО МАТЕМАТИКА
ЗА ОБУЧЕНИЕ НА ВЪЗРАСТНИ
В КУРСОВЕТЕ ЗА ОГРАМОТЯВАНЕ**

I. Общо представяне на учебната програма по математика

За обучението по математика в курса за ограмотяване са предвидени 180 часа.

Учебната програма по математика за обучение на възрастни е разработена в съответствие с Държавните образователни изисквания за учебно съдържание в началния етап на основното образование.

Учебното съдържание е представено в четири ядра („Числа”, „Равнинни фигури”, „Измерване”, „Моделиране”), които са определени от ДООИ за учебното съдържание по математика. Основен акцент се поставя върху овладяването на аритметичните знания, които са разпределени в 11 теми, обхващащи естествените числа и четирите аритметични действия с тях (събиране, изваждане, умножение и деление). В единство с тях се изучават геометричните знания и знанията за мерните единици и аритметичните действия с тях, като:

- геометричните фигури отсечка, квадрат, правоъгълник и техните елементи се изучават при числата от 0 до 20 (тема 1);
- ъгъл, видове ъгли, видове триъгълници според страните и ъглите – при числата от 21 до 100 (тема 3);
- обиколка на триъгълник и правоъгълник – при събиране и изваждане на числата от 0 до 20 (тема 2);
- окръжност и кръг – при числата над 1000 (тема 9);
- лице на правоъгълник – при умножение и деление на числата над 1000 с едноцифрено и двуцифрено число (тема 11).

Мерните единици и действията с именуванни числа се изучават в единен поток с аритметичните знания, както следва:

- мерните единици килограм и сантиметър – при числата от 0 до 20 (тема 1);
- мерната единица метър – при числата от 21 до 100 (тема 3);
- мерните единици километър, грам и тон – при числата от 101 до 1000 (тема 6);

- мерките за време - час, минута, денонощие, седмица, месец, година – при събиране и изваждане на числата до 1000 (тема 7);
- мерните единици секунда и век – при събиране и изваждане на числата над 1000 (тема 10);
- мерната единица за ъгъл – при умножение и деление на двуцифрени и трицифрени числа с едноцифрено число (тема 8);
- мерните единици за лице – при умножение и деление на числата над 1000 с едноцифрено и двуцифрено число (тема 11).

II. Цели на обучението по математика

1. Усвояване на естествените числа.
2. Усвояване на четирите аритметични действия и някои техни свойства:
 - събиране и изваждане на естествени числа;
 - умножение и деление на естествени числа с едноцифрени и с двуцифрени числа.
3. Запознаване с мерните единици за дължина, маса, време и лице и връзките между еднородни мерни единици.
4. Запознаване с основни геометрични фигури.
5. Овладяване на умения за описване на ситуации от реалния свят с математически модели (текстови задачи с не повече от три действия).
6. Създаване на интерес към математиката чрез използване на ситуации от ежедневието.
7. Изграждане на природозащитно поведение чрез включване на данни, свързани с опазването на околната среда.
8. Формиране на потребност и стремеж към извършване на общественополезен и производителен труд.
9. Подпомагане на професионалното ориентиране в различни отрасли на пазарната икономика.

М а т е м а т и к а

III. Очаквани резултати		IV. Учебно съдържание /теми, понятия, контекст и дейности, междупредметни връзки			
Ядро	Очаквани резултати на ниво учебна програма	Очаквани резултати по теми	Основни нови понятия /по теми/	Контекст и дейности за цялата програма	Възможност и за междупредметни връзки
Числа	<p>Обучаваният:</p> <p>Стандарт: Умее да чете и пише естествените числа и познава десетичната позиционна бройна система.</p> <p><i>Очаквани резултати:</i> - Познава естествените числа и може да ги записва. - Брой от произволно избрано число в прав и обратен ред.</p> <p>Стандарт: Умее да сравнява и нарежда естествени числа.</p> <p><i>Очакван резултат:</i> Сравнява числа и ги подрежда по възходящ или низходящ ред.</p>	<p>Тема 1. Числата от 0 до 20</p> <p>Обучаваният: 1.Знае наименованията на числата от 0 до 20 и може да ги записва в редицата на естествените числа. 2.Умее да брои в прав и обратен ред от произволно избрано число. 3.Разбира значението на цифрите според мястото им в записа на числото. 4.Може да сравнява две числа и да записва резултата с помощта на знаците $>$, $<$, $=$. 5.Може да подрежда числа във възходящ и низходящ ред. 6.Знае принципа за построяване на редицата на естествените числа.</p>	<p><i>*Всички понятия се усвояват на практическа основа чрез представителни примери.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • числата от 0 до 10 • число • цифра • числата от 11 до 20 • единица • десетица • едноцифрено число • двуцифрено число • по-голямо • по-малко • равно 	<p>На обучавания се дава възможност да:</p> <ul style="list-style-type: none"> - използва конкретни предмети, дидактически материал, модели на геометрични фигури и илюстрации за броене, сравняване, пресмятане и съставяне на задачи; - брои модели или конкретни предмети като използва числителни бройни и числителни редни имена; - рисува и оцветява определен брой обекти; - изрязва от различни материали определен брой обекти; - извлича математическа информация от 	<p>Български език и литература:</p> <ul style="list-style-type: none"> - усъвършенства не на четивната техника; - подпомагане овладяването на правописа; - обогатяване на речника; - подпомагане развитието на свързаната реч; - развитие на уменията за писане на свързан текст; - усъвършенстване на комуникативните умения;

	<p>Стандарт: Умее да събира и изважда естествени числа. Умножава и дели с едноцифрено и двуцифрено число. Разбира връзките между компонентите на аритметичните действия. <i>Очаквани резултати:</i> - Извършва аритметичните действия събиране и изваждане с естествени числа и ги прилага при решаване на различни видове задачи. - Извършва аритметичните действия умножение и деление с едноцифрено и с двуцифрено число и ги прилага при решаване на различни видове задачи.</p> <p>Стандарт: Знае възприетия ред на действията, ролята на скобите и може да пресмята числови изрази, съдържащи до три действия. <i>Очакван резултат:</i> Пресмята числови изрази, съдържащи до три действия.</p>	<p>Тема 2. Събиране и изваждане на числата от 0 до 20</p> <p>Обучаваният: 1.Може да събира и изважда числата до 20. 2.Знае разместителното свойство на събирането и може да го използва при решаване на задачи. 3.Умее да прави проверка на изваждането със събиране.</p> <p>Тема 3. Числата от 21 до 100</p> <p>Обучаваният: 1.Знае наименованията на числата от 21 до 100 и може да ги записва в редицата на естествените числа. 2.Умее да брои в прав и обратен ред от произволно избрано число. 3.Представя числата като сбор от единици от различни редове. 4.Може да сравнява две числа и да записва резултата с помощта на знаците $>$, $<$, $=$. 5.Може да подрежда числа във възходящ и низходящ ред.</p> <p>Тема 4. Събиране и изваждане на числата до 100</p> <p>Обучаваният: 1.Може да събира и изважда числата до 100. 2.Знае съдружителното свойство на събирането и може да го използва за намиране на сбор на три и повече числа. 3.Знае връзката между действията събиране и изваждане и може да я използва за проверка на изваждането чрез събиране.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • събиране • изваждане • сбор • разлика • разместително свойство на събирането <ul style="list-style-type: none"> • числата от 21 до 100 • стотица <ul style="list-style-type: none"> • съдружително свойство • скоби 	<p>илюстрация, от текст, от наблюдавана ситуация и съставя математически модел; - открива рисунки, илюстриращи аритметичните действия; - извършва устни пресмятания и оценява възможности за получавани резултати; - записва ситуации от заобикалящата го действителност с числови изрази; - свързва числови изрази с конкретни житейски ситуации; - открива сходството между правилата за извършване на действията събиране и изваждане; - осмисля връзката между събирането и умножението и я използва при решаване на задачи; - открива в конкретни ситуации зависимостите на произведението и частното от компонентите им; - наблюдава</p>	<p>- развитие и усъвършенстване на правописа и правоговора.</p> <p>Човекът и природата Човекът и обществото: Чрез решаването на математически задачи се постига: - затвърдяване и обогатяване на знанията за различните видове професии; - задълбочаване на знанията за народното творчество и традиции; - обогатяване на знанията за официалните и битовите празници; - обогатяване на знанията за семейството и</p>
--	--	--	---	--	---

		<p>Тема 5. Таблично умножение и деление</p> <p>Обучаваният:</p> <p>1.Разбира смисъла на действието умножение. 2.Знае таблицата за умножение. 3.Знае разместителното и съдружителното свойство на умножението и може да ги използва при пресмятане на числови изрази. 4.Разбира смисъла на действието деление. 5.Знае таблицата за деление. 6.Може да прилага знанията си за умножение и деление при решаване на различни задачи. 7.Знае връзката между умножението и делението и може да я използва за проверка на делението с умножение. 8.Знае реда на действията и може да го прилага при пресмятане на числови изрази. 9.Знае правилото за разкриване на скоби и може да го прилага при решаване на задачи.</p> <p>Тема 6. Числата от 101 до 1000</p> <p>Обучаваният:</p> <p>1.Знае наименованията на числата от 101 до 1000 и може да ги записва в редицата на естествените числа. 2.Умее да брои в прав и обратен ред от произволно избрано число. 3.Разбира значението на цифрите според мястото им в записа на числото. 4.Представя числата като сбор от единици от различни редове. 5.Може да сравнява две числа и да записва резултата с помощта на знаците $>$, $<$, $=$. 6.Може да подрежда числа във възходящ и низходящ ред.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • умножение • произведение • деление • частно • ред на действията • числата от 101 до 1000 • ред на единиците • ред на десетиците • ред на стотиците 	<p>изменението на резултата вследствие изменението на един от компонентите при четирите аритметични действия;</p> <p>- отделя върху модели на реални обекти половинка, третинка, четвъртинка и десетинка;</p> <p>- коментира очаквани резултати от пресмятания на числови изрази;</p> <p>- прогнозира очаквани резултати от пресмятания на числови изрази;</p> <p>- изказва и отстоява собствено мнение за различни начини на пресмятане на числови изрази.</p>	<p>училището;</p> <p>- задълбочаване на знанията за родния край;</p> <p>- затвърдяване на знанията за: природните и историческите забележителности;</p> <p>- обогатяване на знанията за растителния и животинския свят;</p> <p>- изграждане на екологична култура;</p> <p>- обогатяване на знанията за природата и обществото.</p>
--	--	--	--	---	--

	<p>Стандарт: Има представа за дробите половинка, третинка, четвъртинка и десетинка.</p> <p><i>Очакван резултат:</i> Познава дробите половинка, третинка, четвъртинка, десетинка и може да ги намира.</p>	<p>Тема 7. Събиране и изваждане на числата до 1000</p> <p>Обучаваният: 1.Може да събира и изважда числата до 1000. 2.Знае връзката между действията събиране и изваждане и може да я използва за проверка на изваждането чрез събиране. 3.Знае връзката между компонентите и резултата при събиране и при изваждане.</p> <p>Тема 8. Умножение и деление на двуцифрени и трицифрени числа с едноцифрено число</p> <p>Обучаваният: 1.Може да умножава и дели сбор с едноцифрено число. 2.Може да умножава двуцифрено число с едноцифрено (включително с 0 и 1). 3.Може да дели двуцифрено число с едноцифрено (включително с 1). 4.Може да намира половинка, третинка, четвъртинка и десетинка от число или предмети (когато броят им се дели на 2, 3, 4, или 10). 5.Може да умножава и дели трицифрено число с едноцифрено. 6.Знае връзката между: - действията умножение и деление; - компонентите и резултатите на умножението и делението.</p> <p>Тема 9. Числата над 1000</p> <p>Обучаваният: 1.Знае наименованията на числата над 1000 и може да ги записва в редицата на естествените числа.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • разпределително свойство 		
--	---	---	--	--	--

		<p>2. Умее да брои в прав и обратен ред от произволно избрано число.</p> <p>3. Разбира значението на цифрите според мястото им в записа на числото.</p> <p>4. Представя числата като сбор от единици от различни редове.</p> <p>5. Може да сравнява две числа и да записва резултата с помощта на знаците $>$, $<$, $=$.</p> <p>6. Може да подрежда числа във възходящ и низходящ ред.</p> <p>Тема 10. Събиране и изваждане на числата над 1000</p> <p>Обучаваният:</p> <p>1. Може да събира и изважда естествени числа над 1000.</p> <p>2. Знае връзката между действията събиране и изваждане и може да я използва за проверка на изваждането чрез събиране.</p> <p>3. Знае връзката между компонентите и резултата при събиране и при изваждане.</p> <p>Тема 11. Умножение и деление на числата над 1000 с едноцифрено и двуцифрено число</p> <p>Обучаваният:</p> <p>1. Може да умножава и дели числата над 1000 с едноцифрено число.</p> <p>2. Може да умножава и дели естествени числа с двуцифрено число.</p> <p>3. Знае връзката между:</p> <ul style="list-style-type: none"> - действията умножение и деление; - компонентите и резултатите на умножението и делението. <p>4. Прилага знанията си за умножение и деление при решаване на различни задачи.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • милион • милиард 		
--	--	---	---	--	--

<p>Равнинни фигури</p>	<p>Стандарт: Познава геометричните фигури (права и крива линия, лъч, отсечка, ъгъл, триъгълник, правоъгълник, квадрат, окръжност) и елементите им.</p> <p><i>Очакван резултат:</i> Познава геометричните фигури: - права и крива линия; - лъч и елементите му; - отсечка и елементите ѝ; - ъгъл и елементите му; - триъгълник и елементите му; - правоъгълник и квадрат и елементите им; - окръжност и елементите ѝ.</p> <p>Стандарт: Може да определя вида на фигурите (ъгъл и триъгълник).</p> <p><i>Очаквани резултати:</i> - Умее да определя вида на геометричната фигура ъгъл. - Умее да определя вида на триъгълника според ъглите му. - Умее да определя вида на триъгълника според страните му.</p> <p>Стандарт: Може да чертае отсечка по дадена дължина и ъгъл по дадена градусова мярка.</p>	<p>Обучаваният: 1.Различава по форма геометричните фигури квадрат, кръг, триъгълник, правоъгълник, отсечка. 2.Разпознава геометричните фигури права и крива линия. 3.Разпознава геометричната фигура лъч. 4.Разпознава геометричната фигура ъгъл и знае елементите ѝ. 5.Разпознава геометричната фигура окръжност и знае елементите ѝ. 6.Разпознава геометричните фигури квадрат, триъгълник и правоъгълник и елементите им.</p> <p>Обучаваният: 1.Може да определя вида на геометричната фигура ъгъл. 2.Може да определя вида на геометричната фигура триъгълник според ъглите му. 3.Може да определя вида на триъгълника според страните му: - по дадени дължини на страните му; - чрез измерване на страните му.</p> <p>Обучаваният: 1.Може да чертае отсечка по дадена дължина. 2.Може да чертае ъгъл по дадена градусова мярка.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • квадрат • кръг • триъгълник • правоъгълник • отсечка • права линия • крива линия • лъч • ъгъл • връх • рамо • окръжност • център • радиус <ul style="list-style-type: none"> • прав ъгъл • остър ъгъл • тъп ъгъл • правоъгълен триъгълник • остроъгълен триъгълник • тъпоъгълен триъгълник • разностранен триъгълник • равнобедрен триъгълник • равноностранен триъгълник • страна • дължина на отсечка 	<p>На обучавания се дава възможност да:</p> <ul style="list-style-type: none"> - манипулира с модели на геометрични фигури; - моделира геометрични фигури; - конструира различни фигури с помощта на изучавани геометрични фигури; - оцветява определен вид геометрична фигура; - изрязва определен вид геометрична фигура; - открива различни видове ъгли в композиции от геометрични фигури; - открива в композиция определен вид геометрична фигура; --определя вида на триъгълник според страните на око и чрез измерване; - определя вида на триъгълник според ъглите на око и чрез налагане на прав ъгъл; - дочертава правоъгълник фигура върху квадратна 	
-------------------------------	---	--	--	--	--

	<p><i>Очаквани резултати:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Умее да чертае отсечка по дадена дължина. - Умее да чертае ъгъл по дадена градусова мярка. <p>Стандарт: Може да чертае триъгълник, квадрат и правоъгълник върху квадратна мрежа.</p> <p><i>Очакван резултат:</i> Умее да чертае триъгълник, квадрат и правоъгълник върху квадратна мрежа.</p>	<p>Обучаваният:</p> <p>1.Може да чертае:</p> <ul style="list-style-type: none"> - прав ъгъл върху квадратна мрежа; - квадрат върху квадратна мрежа; - правоъгълник върху квадратна мрежа; - триъгълник върху квадратна мрежа; - окръжност с пергел. <p>2.Може да дочертава фигура върху квадратна мрежа, така че да се получава квадрат, правоъгълник, триъгълник.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • чертожен триъгълник • чертожна линия • пергел 	<p>мрежа, така че да се получава, квадрат, правоъгълен триъгълник, остроъгълен триъгълник, тъпоъгълен триъгълник, разностранен триъгълник, равностранен триъгълник, равностранен триъгълник;</p> <ul style="list-style-type: none"> - чертае с помощта на шаблон окръжност и другите изучавани геометрични фигури. - прилага различни начини на чертане на геометрични фигури, които да използва за изработването на различни шаблони и предмети. 	
--	--	--	---	---	--

<p>Измерване</p>	<p>Стандарт: Знае мерните единици за: - дължина (см, м, км); - маса (г, кг, т); - време (сек., мин., ч., денонощие, седмица, месец, година, век); - пари (стотинка и лев); - ъгъл (градус); и връзките между производните им.</p> <p><i>Очаквани резултати:</i> - Знае мерните единици за дължина, маса време, ъгъл. - Знае връзките между производните на основните мерни единици.</p> <p>Стандарт: Познава мерните единици за лице (кв. см, кв. м, кв.км, декар)</p> <p><i>Очакван резултат:</i> Познава мерните единици за лице (кв. см, кв. м, кв.км, дека).</p> <p>Стандарт: Умее да измерва отсечки и ъгли.</p> <p><i>Очаквани резултати:</i> - Може да намира дължината на отсечка чрез измерване. - Може да намира големината на ъгъл чрез измерване.</p>	<p>Обучаваният: 1.Знае мерните единици за: - дължина, техните означения и връзките между съответните мерни единици (м и км, см и м); - маса, техните означения и връзките между съответните мерни единици (г и кг, кг и т); - време, техните означения и връзките между съответните мерни единици (мин. и ч., час и денонощие, денонощие и седмица, седмица и месец, денонощие и месец, месец и година, година и век); може да определя времето по часовник по часове и минути и да го записва; - пари, техните означения и връзката между лев и стотинка; - ъгъл и нейното означение.</p> <p>Обучаваният: 1.Знае мерните единици за лице, техните означения и връзките между съответните мерни единици.</p> <p>Обучаваният: 1.Може да определя дължини върху сантиметровата линия. 2.Може да измерва дължини: - на отсечки; - на страни на триъгълник, квадрат, правоъгълник; - на предмети. 3.Може да определя градуси върху транспортир. 4.Може да измерва големината на ъгли с помощта на транспортир.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • сантиметър • метър • километър • килограм • грам • тон • час • минута • денонощие • седмица • месец • година • век • секунда • лев • стотинка • градус <ul style="list-style-type: none"> • квадратен сантиметър • квадратен метър • квадратен километър • декар • <ul style="list-style-type: none"> • транспортир 	<p>На обучавания се дава възможност да: - определя дължина на обекти с помощта на различни измерителни уреди; - определя масата на обекти с помощта на различни видове измерителни уреди; - открива сходство в отношенията между основните и производните мерни единици за дължина и маса; - определя времето по различни видове часовници; - извършва измервания върху предмети, модели, чертежи; - измерва страните на триъгълник или правоъгълник по дадени техни чертежи или модели и намира обиколките им; - измерва страните на правоъгълник по чертеж или модел и намира лицето му; - измерва ъгли върху чертежи, предмети, илюстрации; - определя на око</p>	
-------------------------	--	---	---	--	--

	<p>Стандарт: Умее да извършва действия с изучените еднородни мерни единици (без тези за време)</p> <p><i>Очаквани резултати:</i> - Умее да прилага знанията си за действия с числа при пресмятане с еднородни мерни единици.</p> <p>Стандарт: Умее да намира обиколка на триъгълник и правоъгълник и лице на правоъгълник</p> <p><i>Очакван резултат:</i> - Може да намира обиколка на триъгълник и правоъгълник и лице на правоъгълник.</p>	<p>Обучаваният: 1.Може да извършва действия с изучените еднородни мерни единици (без тези за време) и ги използва при решаване на практически задачи.</p> <p>Обучаваният: 1.Разбира смисъла на понятието обиколка и знае правилата за намиране на обиколка на триъгълник и правоъгълник. 2.Може да намира обиколка на триъгълник и правоъгълник. 3.Може да намира едно от измеренията на триъгълник или правоъгълник по дадена обиколка и другите измерения. 4.Знае правилото за намиране лице на правоъгълник. 5.Може да намира лице на правоъгълник по дадени негови измерения. 6.Може да намира едно от измеренията на правоъгълника по дадено лице и другото измерение. 7.Може да намира лице на правоъгълник като измерва страните му.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • обиколка • обиколка на триъгълник • обиколка на правоъгълник • лице на правоъгълник • лице на квадрат 	<p>дължина на отсечка и големина на ъгъл; - използва различни измерителни уреди за дължина – шивашки метър, дърводелски метър, ролетка и др.; - използва транспортир при измерване на ъгли; - намира страна на триъгълник по дадена обиколка и две страни; - намира страна на правоъгълник по дадени обиколка и страна; - използва лента, тел, шнур за осмисляне на понятието обиколка; - използване на прозрачна пластинка, разграфена на квадратни сантиметри, милиметрова хартия и др. за осмисляне на понятието лице на правоъгълник чрез - намира лице на предмети с правоъгълна форма: по дадени размери или чрез измерване на страните им.</p>	
--	--	---	---	--	--

<p>Моделирани</p>	<p>Стандарт: Умее да моделира с числови изрази ситуации, описани с отношенията „с... повече”, „с ... по-малко”, „пъти по-голямо”, „пъти по-малко”</p> <p><i>Очакван резултат:</i> - Може да съставя математически задачи, които са модели на конкретни ситуации, описани с отношенията „с... повече”, „с ... по-малко”, „пъти по-голямо”, „пъти по-малко”.</p> <p>Стандарт: Знае да описва ситуации от заобикалящия го реален свят с математически модел (задачи от покупко-продажби, обиколки и лица на фигури)</p> <p><i>Очакван резултат:</i> Може да съставя и решава практико-приложни (текстови) задачи, свързани с покупко-продажби, обиколки на триъгълник и правоъгълник и лице на правоъгълник.</p> <p>Стандарт: Може да интерпретира съдържателно получените резултати при решаване на даден проблем.</p>	<p>Обучаваният: 1. Умее да използва действията събиране, изваждане, умножение или деление за съставяне на модел на задачи, съдържащи отношенията „с... повече”, „с ... по-малко”, „пъти повече”, „пъти по-голямо”, „пъти по-малко” и които се решават с не повече от три действия. 2. Умее да използва придобитите знания за решаване на текстови (практико-приложни) задачи с не повече от три действия (в права и косвена форма).</p> <p>Обучаваният: 1. Умее да прилага придобитите знания за действията с числа при решаване на практико-приложни задачи от покупко-продажби. 2. Умее да използва придобитите знания за обиколка на триъгълник и правоъгълник и за лице на правоъгълник при решаване на практико-приложни задачи.</p> <p>Обучаваният: 1. Умее да обяснява съдържателно резултата от моделирането, получен вследствие на използваните знания за действията с числа.</p>	<p>На обучавания се дава възможност да: - по графично или таблично представена информация да състави математическа задача и да състави модел за решаването ѝ чрез използване на изучаваните аритметични действия; - събира информация от неговите бит и традиции, да я обработва, да съставя математическа задача и да я решава; - събира необходимата информация, свързана с разстояния, да я обработва, да съставя математическа задача и да я решава; - събира информация, свързана с покупко-продажби, да я обработва, да съставя математическа задача и да я решава; - по дадена информация от икономическия,</p>	
--------------------------	---	--	--	--

	<p><i>Очакван резултат:</i> Умее да обяснява съдържателно получения при моделирането резултат.</p> <p>Стандарт: Умее да прави правдоподобни предположения по събрани данни от заобикалящия го реален свят</p> <p><i>Очакван резултат:</i> Може да съставя математически модели по данни, събрани от заобикалящия го реален свят.</p>	<p>Обучаваният:</p> <p>1. Придобива умения за съставяне на текстови задачи по даден математически модел. 2. Придобива умения за събиране на данни от заобикалящия го свят, които използва за съставяне на текстови задачи и математически модели.</p>		<p>обществения и културния живот да съставя математическа задача и да я решава.</p>	
--	--	--	--	---	--

V. Специфични методи и форми за оценяване на постиженията на обучавания по математика

За оценяване постиженията на обучаваните се ползват устната, тестовата и други писмени форми на проверка. Преобладаваща е писмената проверка. Използва се и устна проверка, чрез която се дава възможност на обучаваните по-добре да усвоят математическата терминология, да обосновават отговорите си и получените резултати. По този начин се реализират и междупредметните връзки по български език и литература, тъй като се обогатява и усъвършенства устната реч на обучавания.

При оценяването своето достойно място могат да намерят и тестовете, тъй като за кратко време и по най-обективен начин се създават възможности за установяване равнището на усвояване на значително по обем учебно съдържание.

VI. Методически указания по прилагането на учебната програма по математика

Обучението по математика трябва да се организира на практическа основа, свързана с бита и житейския опит на обучаваните, осигуряваща условия за включване в различни видове дейности. При неговото осъществяване учителят трябва да отделя значително място на самостоятелната работа, тъй като възможностите за възприемане на учебното съдържание от обучаваните са по-големи в сравнение с тези на малките ученици. Не е за пренебрегване и груповата учебна дейност, която създава благоприятни условия за усвояване на математическите знания от съответната възрастова група. Поради различията в равнището на подготовка на обучаваните, трябва да се използва и индивидуалната форма на обучение.

Както при числата, така и при аритметичните действия, основен похват може да бъде аналогията (двучифрените числа се въвеждат по аналогия с едноцифрените, трицифрените – по аналогия с двучифрените и т.н.). Чрез откриване на сходство и различие между числата от различните концентрични кръгове и достигане до съответни изводи се усвояват знанията за десетичната бройна система.

Съзнателното овладяване на геометричните знания е необходимо да се основава на житейския опит на обучаваните като съществена предпоставка за мотивирано участие в учебната дейност. При формиране на геометрични понятия и овладяване

на умения за чертане и измерване е целесъобразно обучаваните да се включват в различни дейности – изрязване, оцветяване, моделиране, конструиране, работа с шаблон и конкретни обекти. По този начин обучаваните се убеждават в практическата значимост на придобиваните математически знания.

С оглед възрастовите особености на обучаваните, въвеждането на мерните единици е особено подходящо да бъде свързано с конкретни житейски ситуации.

Тъй като текстовите задачи са модели на реални ситуации, то тяхното (на задачите) съдържание би следвало да отразява бита и традициите както на общността, така и на обществото като цяло. По този начин се постига както социална мотивираност на обучаваните, така и осъзнаване на необходимостта от изучаване на математическите знания.

Осъществяването на възпитателните цели се постига главно чрез предметната област на текстовите задачи. Чрез нея се обогатяват познанията на обучаваните за труда на хората в материалната и духовната сфера на обществото. Друга възможност за реализиране на тези цели е използването на подходящи илюстрации, поместени в учебното помагало. По този начин може да се подпомогне формирането на убеждения за задължителността на трудовата дейност като основа на човешкото съществуване и стремеж за участие в трудовия процес, а също така и приобщаване към живота на обществото и усвояване на културните и трудовите му традиции.

Реализирането на образователните и възпитателните цели на обучението по математика гарантира не само овладяване на конкретни математически знания, но и разширяване кръгозора на обучаваните и води до осъществяване на междупредметни връзки с останалите учебни предмети.

**УЧЕБНА ПРОГРАМА ПО ЧОВЕКЪТ И ПРИРОДАТА
ЗА ОБУЧЕНИЕ НА ВЪЗРАСТНИ
В КУРСОВЕТЕ ЗА ОГРАМОТЯВАНЕ**

I. Общо представяне на учебната програма

Обучението на възрастни в курса за ограмотяване включва 42 учебни часа за изучаване на учебния предмет *Човекът и природата*.

Учебният предмет има интегриран характер и съчетава знания, умения и отношения от различни природонаучни области - биология и здравно образование, физика и астрономия, химия и опазване на околната среда. Те са представени чрез очакваните резултати от обучението, структурирани в 6 теми.

Учебното съдържание е представено чрез основните информационни ядра, определени в държавното образователно изискване за учебното съдържание по човекът и природата за началния етап на основното образование: вещества; тела и организми; природни явления и процеси; човекът и неговото здраве; наблюдения, експерименти и изследвания.

Тъй като обучаваните са със значителен социален опит, имат определени трудови умения и определен обем житейски знания, обучението е ориентирано към използването на тези предимства. Те са базата, която позволява наличните вече знания да бъдат систематизирани и обобщени, за да се постигне: тяхното обвързване със знания за обществото и труда на човека; осмисляне на личния опит; изграждане на адекватна самооценка; мотивиране за продължаване на образованието в следващия модул за обучение или в следващия етап на основната образователна степен.

Чрез обучението по човекът и природата у обучаемите се формират познавателни и практически умения за избор, разпознаване, дефиниране, използване на достъпни източници на информация, поставяне на проблеми, отчитане на опитни резултати, извеждане на заключения и пр.

Цели на обучението по човекът и природа

1. Усвояване и систематизиране на основните научни знания за веществата, телата и организмите; за природните явления и процеси, за устройството и работата на човешкия организъм, за опазването на неговото здраве.
2. Развитие и обогатяване на уменията да наблюдават обекти от неживата и жива природа; да експериментират с вещества и растения, така че да получават обосновано знание; да измерват температура на въздуха, водата и на човека.
3. Развитие на умения за комуникация чрез използване на различни начини на представяне на информация (писмен, табличен, графичен, символен).
4. Формиране на съзнателно и активно отношение към природата – любознателност, познавателен интерес, желание за разбиране на връзките и зависимостите в нея, нагласа за опазване на нейното богатство и красоти.
5. Формиране на познавателни и практически умения за търсене, анализиране, използване на информация; за формулиране на познавателни, екологични и практически проблеми и начини за тяхното решаване.
6. Обогатяване на екологичните знания, представи и убеждения; усвояване на знания и развитие на желания за опазване на собственото здраве.
7. Подпомагане на възрастните обучавани в изграждането на позитивен Аз-образ, в усвояване на знания и изграждането на отношение за ролята, които имат в изграждането на семейството си и в обществото.

Човекът и природата					
III. Очаквани резултати		IV. Учебно съдържание /теми, понятия, контекст и дейности, междупредметни връзки			
Ядро	Очаквани резултати на ниво учебна програма	Очаквани резултати по теми	Основни нови понятия /по теми/	Контекст и дейности за цялата програма	Възможности за междупредметни връзки
Природни явления и процеси	<p>Стандарт: Разпознава Земята като планета от Слънчевата система и Слънцето като основен източник на светлина и топлина.</p> <p><i>Очаквани резултати:</i> - Знае формата и движението на Земята и Луната. - Разбира значението на Слънцето като основен източник на светлина и топлина.</p> <p>Стандарт: Разпознава сезоните и свързаните с тях изменения в природата.</p> <p><i>Очаквани резултати:</i> - Знае, че наличието на сезони е свързано с движението на Земята около Слънцето. - Описва някои изменения в живата природа през различните сезони.</p>	<p>Тема 1: Планетата Земя – дом за човека.</p> <ul style="list-style-type: none"> - форма и движения на Земята; - ден и нощ; сезони, климат; - Земя и Луна, Слънце и звезди; - Слънцето и живота на земята; - Космосът и човека. <p>Очаквани резултати:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Познава и описва формата и движенията на Земята. 2. Обоснова смяната на деня и нощта, на сезоните и климата. 3. Знае и описва космически тела (слънце, звезди, комети). 4. Показва с примери значението на слънцето за живота на човека, растенията и животните. 5. Свързва смяната на деня и нощта и на сезоните с движението на Земята. 	<ul style="list-style-type: none"> • планета • звезда • спътник • денонощие • година • слънчеви лъчи • слънчев часовник • лунен календар • космос • космически тела • изкуствени спътници 	<p>На обучаемите се дава възможност да:</p> <ul style="list-style-type: none"> - работят с нагледни материали (карти, табла, картини); - определят по карта географски области и родното място; - разказват за природни резервати и туристически обекти и ги определят по карта; - разказват за свои наблюдения и пътувания по страната и родния край; 	<p>Човек и общество</p> <p>Прави връзки между знанията за нематериалния и материалния свят с особеностите на природната среда, значението ѝ за труда на човека. Посочва промени, предизвикани от труда на хората в материалния и живия свят и значението на опазването на природата. Прави връзки между природа и здраве на човека.</p>

<p>Природни явления и процеси</p>	<p>Стандарт: Групира растенията на дървета, храсти, треви и животните на бозайници, птици, влечуги, риби и насекоми.</p> <p><i>Очаквани резултати:</i> - Дава примери за растения и животни, обитаващи водна и сухоземна среда. - Разширява знанията си за частите на растенията и техните функции.</p> <p>Стандарт: Илюстрира с примери основни групи организми, обитаващи водата, почвата и сушата, и приспособленията им за живот.</p> <p><i>Очаквани резултати:</i> Разбира, че опазването на природата означава защита на живите организми и тяхната среда.</p> <p>Стандарт: Различава по основни признаци неживите тела от живите организми.</p> <p><i>Очаквани резултати:</i> Разбира, че жизнените процеси са основните признаци, по които организмите се различават от неживите тела.</p>	<p>Тема 2: Живият свят – растенията.</p> <ul style="list-style-type: none"> - видове растения (едногодишни и многогодишни; иглолистни и широколистни; треви, храсти, дървета) и среда на развитие; - жизнени процеси и цикъл на развитие на едногодишни и многогодишни растения; - климат, сезони, растения, хранене; - полза от растенията и тяхното отглеждане. <p>Очаквани резултати:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Описват растителното разнообразие и различават различните видове растения. 2. Разказват за жизнените процеси и цикли при развитието на растенията. 3. Посочват ползата от растенията. 4. Обясняват връзката между средата, климата и развитието на растенията. 5. Разбират опасностите, предизвикани от човешката дейност за растителното разнообразие в природата. 6. Илюстрират с примери от своя опит грижи за растенията. 7. Дават примери за приспособяване на растенията към условията на живот. 	<ul style="list-style-type: none"> • среда на живот • растение • трева • храст • дърво • широколистни и иглолистни дървета • едногодишни и многогодишни растения • корени • стъбла • листа • цвят • оплождане • плодове • лечебни растения • билки • гъби 	<ul style="list-style-type: none"> - разглеждат нагледни материали за различни видове растения; - разказват за свои наблюдения върху растенията от родния си край; - водят календар за развитие на растения; - извършват опит във връзка с условията на развитие на растенията; - изготвят табла за влияние на човешката дейност върху растенията; - обсъждат проблеми с опазването на растителното разнообразие; - участват в екологични инициативи; 	<p>Български език и литература</p> <p>Позволява използване на умения за съставяне на устно и писмено съобщение с цел представяне на определени идеи или теми.</p> <p>Развитие на умения за съставяне на разказ и преразказ.</p> <p>Усъвършенстван е на четивната техника.</p> <p>Развитие на комуникативно-речевите умения</p> <p>.</p> <p>Използване и развитие на знанията и уменията за работа и съставяне на различни в жанрово отношение текстове.</p>
--	---	--	---	--	--

<p>Природни явления и процеси</p>	<p>Стандарт: Описва движение на тела и организми.</p> <p><i>Очакван резултат :</i> Описва движението на животни в различните среди, които те обитават.</p> <p>Стандарт: Назовава основни жизнени процеси в организмите.</p> <p><i>Очаквани резултати:</i> - Познава някои от основните жизнени процеси – хранене, движение, растеж, размножаване, и обяснява как те протичат при растенията и животните. - Свързва основните жизнени процеси с опазването на природната среда и живите организми.</p>	<p>Тема 3: Живият свят – животните.</p> <ul style="list-style-type: none"> - видове разнообразие при животните и среда на обитаване; - хранене и придвижване на животните; - размножаване и развитие на животните; - отглеждане на животни; - лов и риболов; - домашни любимци. <p>Очаквани резултати:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Ориентира се във видовото разнообразие на животните и може да групира животните според начина на хранене. 2. Разбира значението на средата за храненето, размножаването и развитието на животните. 3. Познава начини за приспособяване към средата на съществуване и посочва примери за това. 4. Знае стопанското значение на редица животински видове и възможности за тяхното отглеждане. 5. Посочва ролята на лова и риболова 6. Изтъква опасностите от дейността на човека за животинското разнообразие и необходимостта от грижи за него. 7. Изразява желание за участие в дейности по опазване на животинското разнообразие. 	<ul style="list-style-type: none"> • живот живи организми животни • храна хранене органи за хранене • видове животни (тревопасни, месоядни, всеядни; домашни и диви; обитаващи сушата, водата, земноводни, въздуха • размножаване поколение, популация • редки и застрашени от изчезване животни • домашни любимци 		<p>Математика Използване на знанията по математика за извършване на различни изчисления с оглед по-доброто разбиране същността на изучаваните явления и процеси (размери, количество, скорост, време, тежест и др.).</p>
<p>Вещества, тела и организми</p>	<p>Стандарт: Различава веществата по свойства и употреба.</p> <p><i>Очакван резултат:</i> Свързва свойствата на веществата с тяхната употреба.</p>	<p>Тема 4: Материалният свят</p> <ul style="list-style-type: none"> - общи характеристика на телата; - свойства на веществата; - свойства на въздуха; - състояния на водата (твърдо, течно, газообразно); 	<ul style="list-style-type: none"> • минерали • горива • полезни изкопаеми • въздух • вода • почва 	<ul style="list-style-type: none"> - разглеждат образци на минерали и суровини; - посещават места за добив на минерали и 	<p>Домашен бит и техника. Интегриране на знанията за нематериалния свят, движение и енергия при</p>

	<p>Стандарт: Проследява измененията в агрегатното състояние на водата.</p> <p><i>Очакван резултат:</i> Разпознава трите състояния на водата и проследява преходите между тях при нагряване и оглаждане.</p> <p>Стандарт: Разпознава вредни за човека вещества и въздействия и основни замърсители на околната среда.</p> <p><i>Очакван резултат:</i> Разбира вредното въздействие на никотина, наркотичните вещества, алкохола и замърсителите на средата върху човека.</p> <p>Стандарт: Сравнява звуковете по сила и разбира, че силните звукове са вредни за човека.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - промени на тела и вещества (във формата, счупване, стриване, изветряне, разтваряне във вода, нагряване, горене, пропускане на ток, изолатори); - добив на материали и суровини, употреба и влияние върху околната среда. <p>Очаквани резултати:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Различава свойства на материалите и практическото им значение. 2. Познава различни състояния на веществата и дава примери за това. 3. Описва промени във веществата (счупване, стриване, изветряне, разтваряне във вода, втечняване, нагряване, горене, пропускане на ток, изолатори), причини за тях и практически следствия за живота на човека. 4. Описва начини за добив на материали и суровини и оценява влиянието им върху природната среда. 5. Изброява замърсители на природната среда и начините за опазването ѝ. 6. Проследява измененията в агрегатното състояние и кръговрата на водата. 	<ul style="list-style-type: none"> • скали • свойства на материалите (цвят, прозрачност, твърдост, здравина, еластичност, вкус, тегло • промени във веществата 	<p>суровини;</p> <ul style="list-style-type: none"> - правят наблюдения и опити за установяване на свойствата на веществата; - разказват за личен опит от работа с различни материали и суровини; - разказват за производство на материали и суровини в родния край; - обсъждат промени в природата при добива на материали и суровини; - дискутират начини за опазване на природата при добива, обработката и употребата на минерали и суровини 	<p>работа с различни материали и конструиране на модели, при които се използват източници на енергия или предаване на енергия.</p>
<p>Човекът и неговото здраве</p>	<p>Стандарт: Описва органи в човешкото тяло и основни жизнени процеси при човека.</p>	<p>Тема 5: Здравето и сигурността на човека</p> <ul style="list-style-type: none"> - устройство на човешкото тяло, основни функции на някои органи; - храни и хранене; 	<ul style="list-style-type: none"> • глава • торс • крайници • сетивни органи 	<ul style="list-style-type: none"> - разглеждат макети на човешкото тяло и органи; - описват външни 	<p>Музика и изобразително изкуство. Използване на знанията за</p>

	<p><i>Очаквани резултати:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Познава сетивата на човека и описва функциите и значението им. - Знае за предназначението на основни органи в човешкото тяло. <p>Стандарт: Изброява хигиенни правила за здраво тяло.</p> <p><i>Очаквани резултати:</i></p> <p>Познава заразни и незаразни болести и знае как да опазва здравето си.</p> <p>Стандарт: Назовава дейности на човека, водещи до нарушаване на равновесието в природата.</p> <p><i>Очаквани резултати:</i></p> <p>Разбира, че нарушаването на равновесието в природата влияе и върху здравето на хората.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - опазване на здравето; - безопасност: в битата, на улицата, при природни бедствия и стихии, опасни и вредни вещества. <p>Очаквани резултати:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Познава и описва основни части на човешкото тяло и функции на някои органи. 2. Разграничава основни храни и тяхното значение за развитието и здравето на организма. 3. Разбира значението на опазването на здравето (полза от спорта и отдиha сред природата, вреда от тютюна и алкохола). 4. Познава основни опасности за живота на човека и някои мерки за безопасност (ел. ток, пожар, природни бедствия). 5. Изброява вредни за човека вещества и въздействия. 	<p>(очи, уши, език, кожа)</p> <ul style="list-style-type: none"> • растителни и животински храни, здравословно хранене • спорт, тютюнопушене, алкохол 	<p>белези на части на човешкото тяло и сетивни органи;</p> <ul style="list-style-type: none"> - извършват опити за доказване значението на сетивността; - аргументира здравословен начин на живот; - коментират значението на храните за здравето; - описват бедствия и опасности за живота на човека; - разказват личен опит от безопасно поведение; 	<p>природата при изобразяване на различни природни форми, природни феномени, животни, човешката дейност в природата.</p>
<p>Вещества, тела и организми</p>	<p>Стандарт: Описва движение на тела и организми.</p> <p><i>Очаквани резултати:</i></p> <p>Дава примери за различни сили и за тяхното влияние върху движението на телата.</p>	<p>Тема 6: Движението и енергията</p> <ul style="list-style-type: none"> - видове движение на телата; - сила и движение; - видове енергия и използването ѝ от човека; - получаване (добиване на енергия) и екологични последици. 	<ul style="list-style-type: none"> • енергия, • движение • сила • скорост • трептене • звук • електричество • горене • въглища 	<ul style="list-style-type: none"> - наблюдават природни процеси (течение на вода, вълни на езеро и море, горене); - посещават електрически централи, - събират 	

<p>Защита на живота в критична ситуация (ГО)</p>	<p>Стандарт: Илюстрира с примери необходимостта от енергия за организмите, бита и промишлеността.</p> <p><i>Очаквани резултати:</i> - Дава примери за получаване на енергия от различни източници и за нейното използване за битови нужди, в транспорта и промишлеността. - Обяснява откъде организмите получават енергия и за какво я използват.</p>	<p>- звук и шум и значението им за здравето на човека.</p> <p>Очаквани резултати: 1. Разграничават различни видове движения на телата и го илюстрират с примери. 2. Посочват примери за трептене на тела, които издават звук и познават вредни ефекти от влиянието на шума върху здравето на човека. 3. Привеждат примери за влияние на силите върху формата и движението на телата. 4. Изреждат различни видове енергия и начини на използването ѝ от човека. 5. Познават вредни ефекти от добива на енергия и ги илюстрират с примери.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • нефт • земен газ • дърва • вятър • приливни вълни • вода • електроцентрали • звук и шум 	<p>материали от пресата за значението на енергията, -разказват за своя опит в използването на енергията; - обсъждат последиците от добива на енергийни суровини.</p>	
---	--	--	--	---	--

V. Специфични методи и форми за оценяване на постиженията на ученика по човекът и природата.

Оценяването на постиженията по „Човекът и природата” е ориентирано към:

- постигане на очакваните резултати от обучението, определени с държавните образователни изисквания за учебното съдържание и с учебната програма;
- системност, обобщеност и транзитивност на овладените знания и умения - доколко зад фактите и примерите обучаваните лица могат да схващат по-обща причини и да ги обобщават и подкрепят тези обобщения с примери;
- изградени общи учебни умения и навици като предпоставка за по-нататъшното успешно обучение на възрастните;
- развитие – да се установи има ли и в какво се изразява образователният напредък на учещите, развиват ли се техните възможности и в каква насока;
- формиране на критерии за самооценка, свързани както с образователните постижения, така и с личностното развитие на всеки един от обучаваните.

Сред методите, които са подходящи за оценка на образователните постижения, са: входни, текущи и изходни тестовете; решаване на практически задачи; решаване на кратки проучвателски задачи; писането на творчески работи, оценка на устни отговори. В крайната оценка се отчита не само степента на „покриване” на стандартите, но и показаните общоучебните умения и навици.

VI. Методически указания по прилагане на учебната програма

С оглед възрастовите особености на обучаваните лица, (очаква се, че техният значителен социален опит и социална зрялост благоприятстват осъзнаването и конкретизирането на учебното съдържание) е важно активно да се използва личният им опит, личните наблюдения и житейски знания. Интегралният характер на учебното съдържание по учебния предмет “Човекът и обществото” допуска използването на такива съчетания от методи и похвати на обучение, които да позволят пълноценно разкриване на този социален опит и знания, както и на личностното развитие. Затова се застъпват съчетания от методи като обяснение, беседа, наблюдение, демонстрация, екскурзията, възлагане на учебни задачи, създаване на проблемни ситуации, разказване на лични впечатления, споделяне на личен опит. Препоръчително е използването на подходящи по тематика и съдържание учебни дискусии, работа с природни и нагледни материали, използване на различни учебни модели, учебни карти и екскурзии или видеоматериали.

Спазването на принципите за диференциация, индивидуален подход и проблемност позволява обучението да се адаптира към разнообразния индивидуален личностен опит на обучаваните, да се намери оптимален темп на придвижване в учебния материал, както и да се стимулира желанието за учене, за намиране на собствена траектория на обучение.

целенасочено се развиват учебни умения и навици, които са важни за усвояването на учебното съдържание и за по-нататъшно продължаване на обучението. За развитието на социални компетентности се застъпва работата в екип – съвместно решаване на различни по характер задачи, както и участието в учебни дискусии, споделянето на собствен опит, изпълнението на учебни проекти, които имат измерим продукт в края на дейността.

**УЧЕБНА ПРОГРАМА ПО ЧОВЕКЪТ И ОБЩЕСТВОТО
ЗА ОБУЧЕНИЕ НА ВЪЗРАСТНИ
В КУРСОВЕТЕ ЗА ОГРАМОТЯВАНЕ**

I. Общо представяне на учебната програма

В курса за ограмотяване учебният предмет *Човекът и обществото* се изучава с общ хорариум 42 учебни часа.

Учебното съдържание по учебния предмет *Човекът и обществото* за обучение на възрастни въвежда знания, които отговарят на основните информационни ядра: *Роден край; Човекът и неговата среда; Национално и културно наследство; България - част от света; Аз и моят свят; Аз съм гражданин на моята държава; Аз и светът на възрастните; Източници на знания*. То е организирано в 9 теми, които са съобразени с държавните образователни изисквания за учебното съдържание и социалния опит и зрялост на обучаваните.

Спецификата във възрастта на обучаваните предполага, че те встъпват в обучение със солиден социален опит и значителен обем от житейски знания. На тази основа вниманието е насочено към систематизиране на тези знания, тяхното обосноваване и обвързване с типични природни и социални условия на живот и трудова, социална и личностна реализация на обучаваните.

II. Цели на обучението по човекът и обществото

1. Систематизиране и обогатяване на основните групи от знания и представи, свързани с опознаване на България като родина на всички български граждани.
2. Запознаване с възлови хронологични фрагменти от историята на България и формиране на съзнание за българска национална принадлежност.
3. Усвояване и обогатяване на знания за културното богатство на България и изграждане на съзнателно позитивно отношение към него и историческите паметници.
4. Усвояване на знания и формиране съзнателно и активно гражданско отношение към природните красоти и забележителности на България.

5. Формиране на убеждения и чувство на съпричастност към различните етноси в България, на желание за обща дейности в труда, общуването, традициите и обичаите.
6. Обогатяване на екологичните знания и представи и формиране на убеждения за активно екологичното поведение.
7. Изграждане на умения за търсене и ползване на информация.

Човекът и обществото					
III. Очаквани резултати		IV. Учебно съдържание /теми, понятия, контекст и дейности, междупредметни връзки			
Ядро	Очаквани резултати на ниво учебна програма	Очаквани резултати по теми	Основни нови понятия /по теми/	Контекст и дейности за цялата програма	Възможности за междупредметни връзки
<p>Роден край</p> <p>Човекът и неговата среда</p> <p>Източници на знания</p>	<p>Стандарт: Описва родното селище и родния край.</p> <p><i>Очакван резултат:</i> Познава природни забележителности и исторически паметници в родния край.</p> <p>Стандарт : Определя значението на някои природни дадености за живота на хората.</p> <p><i>Очакван резултат:</i> - Описва разнообразната природа на България. - Познава значението на някои природни дадености за живота на хората. - Назовава с помощта на картата избрани природни обекти.</p> <p>Стандарт: Използва картата като източник на знания.</p> <p><i>Очакван резултат:</i> Ориентира се по географска карта.</p>	<p>Тема 1: Природата на Република България - повърхнина на България (морета, реки, езера, планини, низини); - води и почва; - природни области в България; - природни и културни забележителности.</p> <p><i>Очаквани резултати:</i> 1. Познава и описва основни природни характеристики на България. 2. Познава и си служи с основни условни знаци за изобразяване на картата на природни обекти. 3. Обяснява с примери значението на природните особености за живота на хората.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • местоположение • повърхнина • географски области • приток • проход • резервати • карта • условни знаци • посоки на света • полуостров • речна долина • проход 	<p>На обучаемите се дава възможност да: - работят с нагледни материали (карти, табла, картини); - работят с географска карта; - разказват за природни резервати и туристически обекти и ги определят по карта; - разказват за свои наблюдения и пътувания по страната и родния край;</p>	<p>Човек и природа</p> <p>Използват, обогатяват и се затвърдяват знанията за планетата Земя, за природата, материалния и нематериалния свят, за транспорта и комуникациите.</p>

<p>Човекът и неговата среда</p>	<p>Стандарт: Посочва връзката между особеностите на природната среда и трудовата дейност на човека.</p> <p><i>Очакван резултат:</i> Посочва връзката на трудовата дейност на хората с особеностите на природната среда в географските области.</p> <p>Стандарт: Дава примери за последици от взаимодействието между човека и околната среда.</p> <p><i>Очакван резултат:</i> Описва последиците от взаимодействието на човека и околната среда.</p> <p>Стандарт : Дава примери за промени в околната среда и бита на хората в резултат на някои технически нововъведения.</p> <p><i>Очакван резултат:</i> Описва промени, настъпили в бита на хората в резултат на техническите нововъведения.</p>	<p>Тема 2: Човекът и природна среда</p> <ul style="list-style-type: none"> - елементи на природната среда; - природната среда на обитаване и трудова дейност (в планините, в низините, край реките, край морето); - въздействие на човешката дейност върху природната среда; - грижи за опазване на природната среда. <p><i>Очаквани резултати:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Описва елементи на природната среда и значението ѝ за живота на човека. 2. Разбира значението на труда за живота на човека и връзката му с природните условия. 4. Посочва промени в труда и бита на хората и предизвиканите промени в околната среда. 5. Изказва свое мнение за промените във природата, предизвикани от човека, посочва примери от живота и своя опит. 6. Разбира значението на дейностите по опазване на природата. 	<ul style="list-style-type: none"> • природозащитна дейност • резервати 	<p>- разказват за свои наблюдения върху труда на своите родители и близки;</p> <p>- разглеждат нагледни материали за труда на хората в различни природни условия (снимки, илюстрации, модели на оръдия за трудова дейност);</p> <p>- съставят табла за влияние на човешката дейност върху природата;</p> <p>- участват в обсъждане на проблеми с човешката дейност при опазването на околната среда;</p> <p>- участват в екологични инициативи;</p>	<p>Български език и литература</p> <p>Използват и се усъвършенстват четивни умения;</p> <p>използват и се развиват умения за съставяне на устно съобщение и писмен текст по тема; прилагат и се усъвършенстват умения за правоговор и правопис;</p> <p>използват и се обогатяват знания от литературни произведения за миналото и настоящето на страната</p>
--	--	---	---	---	---

<p>Роден край</p> <p>Аз съм гражданин на моята държава (ГО)</p> <p>Източници на знания</p>	<p>Стандарт: Познава значението на семейството и рода <i>Очакван резултат:</i> Изразява отношение към семейните празници и традиции.</p> <p>Стандарт: Различава основни държавни институции и органи на местната власт.</p> <p>Стандарт: Съставя кратки описания на обекти и събития.</p> <p><i>Очакван резултат:</i> Съставя кратки съобщения за известни личности и описания на географски обекти.</p>	<p>Тема 3: Човекът и социалната среда</p> <ul style="list-style-type: none"> - семейството и рода в живота на човека; - приятели, приятелство, толерантност, взаимопомощ; - социални институции (училище, кметство, полиция, пожарна, болница, поликлиника); - производствени предприятия и търговски обекти; - промени в социалната среда във времето; - култура и образование. <p><i>Очаквани резултати:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Познава значението на семейството и близките за живота на човека и формирането на личността. 2. Посочва ролята на приятелството и толерантността в живота на човека. 3. Познава основни социални институции в родното си място, илюстрира с примери значението им и нормите на поведение в тях. 4. Знае основните функции на производствени и търговски предприятия, посочва примери за дейността на такива обекти. 5. Посочва ролята на местата за отдих и развлечения и нормите на обществено поведение в тях. 6. Може да описва промените в социалната среда и да ги свързва с причини за това. 	<ul style="list-style-type: none"> • социални институции (кметство, училище, болница, поликлиника, полиция, пожарна) • цех, фабрика, завод, магазин, склад • културни институции (кино, театър, опера, стадион) 	<ul style="list-style-type: none"> - разказват за ролята на семейството и приятелството в жизнения си път; - споделят свой опит от контакти със социални институции; - дискутират проблеми на производството и търговското обслужване в ежедневието си; - разглеждат свои снимки и други материали от работата си или от дих и развлечения; - четат правила за поведение на различни обществени места (училище, кодекс на лекаря, права на потребителите и пр.). 	<p>Математика</p> <p>Прилагат и се затвърдяват знанията за числата и функциите им в живота на хората; използват и се обогатяват знанията за време, посока, пространство; прилагат и се осмислят в контекст понятията година, столетие, век, хилядолетие; прилагат и се осмислят знанията за мерки за дължина и тежина.</p>
---	--	--	--	---	---

<p>Национално и културно наследство</p> <p>Аз съм гражданин на моята държава (ГО)</p>	<p>Стандарт: Познава националните символи (знаме, герб, химн).</p> <p><i>Очакван резултат:</i> Разпознава символите на България и на Европейския съюз.</p> <p>Стандарт: Познава и определя във времето официални и битови празници в България.</p> <p><i>Очакван резултат:</i> - Различава празници на различни общности в България. - Изброява битови и официални празници.</p> <p>Стандарт: Разбира понятието гражданин на България; познава основните права, свободи и отговорности (знае правата на детето и основните организации в негова подкрепа).</p> <p><i>Очакван резултат:</i> Определя своята гражданска идентичност.</p>	<p>Тема 4: Гражданите на Република България</p> <ul style="list-style-type: none"> - нация, националност и национални символи; - гражданите на България, техните права и задължения; - език и национална култура; - етноси и етнически общности в България; - фолклорът на етносите у нас; - национални и религиозни празници; - неписаните правила и норми. <p><i>Очаквани резултати:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Разбира и илюстрира с примери своята националност и граждански права и задължения; 2. Познава елементи от етнокултурни особености на българските граждани; 3. Приема етнокултурното многообразие и проявява емпатия в поведението си към представители на различни етноси. 4. Знае националните и религиозни празници и разказва за техния смисъл и отбелязване. 5. Различава основни държавни институции и органи на местната власт. 	<ul style="list-style-type: none"> • конституция • гражданин • граждански права • граждански задължения; • националност • вероизповедание • общество • етнос • предание • гражданско единство • толерантност • национални и религиозни празници <ul style="list-style-type: none"> • държавен герб • народно събрание • правителство • президентство • кметство • закон 	<ul style="list-style-type: none"> - разглеждат конституцията на България, четат отделни текстове от нея; - четат и слушат фолклорни произведения от различни етноси у нас; - разказват за народни празници и обичаи на своя и други етноси; - посещават обредни домове на различни етноси; - изработват предмети, свързани с етнокултурни традиции. 	<p>Музика Обогатяват се знанията за песенното богатство, танците, традициите и обичаите на българския народ.</p> <p>Литература Разширяват и се задълбочават знанията за единството в ценностните представи и нагласи, отразени във фолклорните произведения на различните етноси у нас.</p>
<p>Национално и културно наследство</p>	<p>Стандарт: Описва елементи от ежедневието живот на българите през различните епохи.</p> <p><i>Очакван резултат:</i> Описва начина на живот на българите през различните епохи.</p>	<p>Тема 5: Древността по българските земи</p> <ul style="list-style-type: none"> - животът на траките в българските земи; - културно наследство от траките; - животът на славяните и древните българи; 	<ul style="list-style-type: none"> • век • владетел • царски род; • покръстване • племена, родове • вярвания 	<ul style="list-style-type: none"> - посещават музеи и исторически обекти; - работят с исторически картини и речник, - разказват за 	<p>Изобразително изкуство Прилагат и се обогатяват знанията и уменията за рисуване,</p>

	<p>Стандарт: Различава материални от писмени източници на знания.</p> <p><i>Очакван резултат:</i> Разграничава материални от писмени източници</p>	<p><i>Очаквани резултати:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Описва основни елементи от устройството на живота на траките; 2. Разказва за културни достижения и религиозни вярвания на траките. 3. Разбира ролята на християнството за културната идентичност. 4. Разказва за живота и вярванията на славяните и прабългарите. 	<ul style="list-style-type: none"> • богове • гробница • стенопис • съкровища • исторически паметници 	<p>събития и забележителности в родния край от изучавания период, - гледат и разказват за телевизионни предавания и видеофилми за епохата;</p>	<p>моделиране, изработване на модели на исторически предмети от епохата.</p>
<p>Човекът и неговата среда</p>	<p>Стандарт: Знае ролята на езика, религията и традициите за съхранението и развитието на българския народ.</p> <p><i>Очакван резултат:</i> - Разбира значимостта на религията в живота на хората. - Разбира значението на християнството и славянската писменост за съхранението и развитието на българския народ.</p>	<p>Тема 6: България през средните векове.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Римляни и византийци по българските земи; - Създаване и развитие на българската държава; - Езичество и християнство; - Християнството и българска църква; - Български език, писменост и култура; - Османско владичество (бит и труд, език, църква и култура; съжителство с другата религия и другите). 	<ul style="list-style-type: none"> • славяни • прабългари • държава; • владетел (хан, княз, цар, император) • аристокрация • християнство • православие • църква • патриарх • папа; • мюсюлмани турци 	<p>- работят с учебника, исторически речник и учебни исторически карти;</p> <p>- съставят речник и табла със снимков материал на обекти от изучавания период;</p> <p>- посещават музеи и исторически обекти;</p> <p>- разказват за легенди и забележителности в родния край от изучавания период, - гледат и разказват за телевизионни предавания и видеофилми;</p> <p>- рисуват, моделират, изработват модели на исторически предмети от епохата.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • рисуват, моделират, изработват модели на исторически предмети от епохата.
<p>Национално и културно наследство</p>	<p>Стандарт: Дава примери за значими културни достижения на българския народ.</p> <p><i>Очакван резултат:</i> Описва постиженията на българската култура по времето на „Златния век“ при цар Симеон.</p>	<p><i>Очаквани резултати:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Посочва примери за взаимодействието между цивилизации. 2. Познава основни събития от създаването и развитието на българската държава. 3. Разбира ролята на християнството за формирането на българската държава и българския етнос. 4. Разбира и илюстрира с примери ролята на българската държава и култура в историята на югоизточната част на Европа. 5. Познава различни измерения от срещите на културите и религиите. 			
<p>Аз съм гражданин на моята държава (ГО)</p>	<p>Стандарт : Разказва за ярки личности и събития в българската история.</p> <p><i>Очакван резултат:</i> Свързва събития и културни изяви с определени личности.</p>				

<p>Национално и културно наследство</p>	<p>Стандарт : Описва елементи от ежедневиия живот на българите през различните епохи. <i>Очакван резултат:</i> - Описва елементи в бита на възрожденските българи. - Дава примери за влиянието на религията върху ежедневието на хората.</p> <p>Стандарт: Разказва за ярки личности и събития от българската история.</p> <p><i>Очакван резултат:</i> Разказва за народни будители.</p> <p>Стандарт: Знае ролята на езика, религията и традициите за съхраняването и развитието на българския народ.</p>	<p>Тема 7: Възраждането по българските земи (XVII-XIX в.).</p> <ul style="list-style-type: none"> - духовно и културно възраждане – причини и признаци; - борба за българската екзархия - - промени в труда и бита, възникване на нови професии и социални групи; - укрепване на българското самосъзнание и движение за българска държава; - Априлското въстание от 1876, Европа и Освобождението на България. <p><i>Очаквани резултати:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Познава основни факти, маркиращи българското Възраждане; 2. Разбира ролята на обществените движения за новобългарска просвета и самостоятелна църква и ролята им за изграждането на българската идентичност; 3. Разграничава форми на борба за национално освобождение (мирни и въоръжени); 4. Разказва за ключови исторически фигури (Раковски, Каравелов, Левски, Ботев и др.). 5. Разказва за народните будители. 	<ul style="list-style-type: none"> • Възраждане • църква • Екзархия; • българско съзнание • модернизация 	<ul style="list-style-type: none"> - посещават музеи, разглеждат копия на исторически документи от епохата; - посещават манастири и църкви; - участват в учебни екскурзии до исторически места от епохата; - изготвят табла на историческа тематика; - четат литературни произведения за епохата (стихотворения, разкази). 	
--	---	--	---	---	--

<p>Национално и културно наследство</p>	<p><u>Стандарт :</u> Разказва за ярки личности и събития от българската история.</p> <p><i>Очакван резултат:</i> Подрежда във времето основни събития и личности.</p> <p><u>Стандарт:</u> Съставя кратки описания на обекти и събития.</p> <p><i>Очакван резултат:</i> Съставя съобщения за известни личности.</p> <p><u>Стандарт:</u> Дава примери за значими културни достижения на българския народ.</p>	<p>Тема 8: Създаване на модерна България</p> <ul style="list-style-type: none"> - Българско княжество (царство): държавно устройство, институции и управление, граждански права, свободи и отговорности, организации и личности; - Съединението и Независимостта; - войни и териториални промени; - демокрация и отклонения от нея, комунистически режим; - Република България по пътя на демокрацията; - българската култура в модерна България. <p><i>Очаквани резултати:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Познава основни факти от общественото развитие на България в този период; 2. Познава основни органи на държавното устройство и промените в него; 3. Разграничава демократично от недемократично устройство на държавата; 4. Разбира ролята на човешките права като основа на демократичното общество; 5. Описва ролята на основни обществени групи в общественото развитие; 6. Познава основни културни достижения през посочения период. 	<ul style="list-style-type: none"> • държава и държавни форми (княжество, царство) • конституция • правителство • президентство • държавен глава • граждански права и свободи . 	<ul style="list-style-type: none"> - посещават музеи, разглеждат исторически документи; - участват в учебни екскурзии до исторически места и столицата; - разглеждат конституцията и четат основни текстове от нея; - посещават обществени сгради; - четат вестници, слушат предавания за историята и съвременни проблеми на родината; - правят табла за историята и настоящето на модерна България; - запознават се с културни паметници на съвременна България; 	
--	--	--	--	--	--

<p>България – част от света</p> <p>Аз и светът (ГО)</p>	<p>Стандарт: Определя географското положение на България на Балканския полуостров и в Европа.</p> <p><i>Очакван резултат:</i> Определя значението на географското положение и границите на България.</p> <p>Стандарт: Различава мястото на България в съвременна Европа.</p> <p><i>Очакван резултат:</i> Разграничава Балканския полуостров като част от Европа и обяснява неговите природни и културни дадености.</p> <p>Стандарт: Илюстрира с примери връзките на България с Европа и света.</p> <p><i>Очакван резултат:</i> Дава примери завръзките на България с Европа и света в различни области на живота.</p> <p>Стандарт: Дава примери за значими културни достижения на българския народ.</p> <p><i>Очакван резултат:</i> Свързва събития и културни изяви с определени личности.</p>	<p>Тема 9: България – част от Европа</p> <ul style="list-style-type: none"> - географско положение на България – население, столица, граници, съседи; - столицата на страната - културни и природни забележителности на страната; - туризмът и търговията – икономически, културни и човешки аспекти; - творците на национална култура (художници, писатели, учени) и образът на България в Европа и на Балканите. <p><i>Очаквани резултати:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Определя по картата положението на България на Балканския полуостров и в Европа; 2. Познава и посочва по картата границите на България и съседните ѝ страни; 3. Познава основните посоки на света; 4. Знае и посочва на картата столицата на България; 5. Разказва за културни паметници на страната и забележителности на столицата; 6. Знае и посочва основни пътни артерии и гранични пропускателни пунктове; 7. Разказва за основни туристически обекти и резервати и значението на опазването на природната среда. 8. Описва елементи на европейския начин на живот и производство, превърнали се в мост от бита на българите. 	<ul style="list-style-type: none"> • посоки на света • карта • условни знаци • континент • полуостров • Балкански полуостров • столица • морета • реки, • притоци • резервати • граници • транспорт • търговия • стоки • внос • износ • туризъм; • национална култура. 	<ul style="list-style-type: none"> - работят с карти, описват границите и съседите на България, - определят по карта местоположението на родното място и столицата; - определят по карта основни туристически дестинации (природни и култури); - посочват примери за внос и износ на стои в и от България за различни държави; - разказват за свои пътувания до столицата или съседни страни. 	
---	---	--	---	--	--

V. Специфични методи и форми за оценяване на постиженията

Оценяването на възрастните цели да покаже доколко те покриват стандартите за учебното съдържание в специфичния учебен предмет *Човекът и обществото*. Важно е да се установи не само това, но и доколко в обучението се е постигнало известно систематизиране и осмисляне на натрупаните житейски знания и опит, придобити несистемно и стихийно във всекидневието на обучаваните. От значение е оценяването да покаже тяхното образователно развитие и възможности да напредват при прехода към прогимназиалния етап на обучение. Изграждането на обективни критерии за самооценяване и постигане на реалистична самооценка също е сред задачите, които стоят при оценяването на постиженията на възрастните обучавани, защото такава самооценка стои в основата на личните им образователни амбиции и постижения. Подходящи методи за оценка на образователните постижения са тестовете, писането на творчески работи, решаване на практически задачи, оценка на устни отговори по поставени въпроси. При формиране на крайната оценка се отчита не само степента на „покриване” на стандартите, но и показаните общоучебните умения и навици. Те, заедно със знанията на обучаваните, изграждат основата за по-нататъшно успешно обучение.

VI. Методически указания по прилагане на учебната програма

Възрастовите особености и спецификата на учебното съдържание по учебния предмет “Човекът и обществото” предполага използването на разнообразни съчетания от методи и похвати на обучение. Широко са застъпени обяснението, беседата, наблюдението, екскурзията, възлагането на учебни задачи, създаването на проблемни ситуации. Активно се използва обобщаване на личния опит, наблюдения и житейски знания. Включват се учебни дискусии, работа с учебни карти и документи (снимки, копия на исторически документи). Използват се разнообразни стратегии на обучение, техники и игрови подходи, чрез които обучаваните възрастни усъвършенстват логическите мисловни операции: анализ, сравнение, синтез, индукция, дедукция, конкретизиране и абстрахиране. Така обучаваните усвояват знания и умения за осъществяване на аналитико-синтетична дейност, чийто обект са историческите събития и тяхната значимост в развитието на обществото, разбиране на връзки и отношения, характеризиращи разнообразните проявления на природата, връзките им с труда на хората, динамиката в обществените условия и живота на хората. Работата в екип при решаване на учебно-познавателни и практически учебни задачи е насочена към развитие на познавателни и социални умения. Решаването на практически задачи е метод, ориентиран към развитие на умения за конкретизация и обогатяване на усвоените знания и приложението им в социалната практика.